

Ira Pasi, Mikael Huhtala, Ilpo Leino ja Jarmo Majamaa

Pelastussuunnitelmaopas työpaikoille

Ira Pasi, Mikael Huhtala, Ilpo Leino ja Jarmo Majamaa

PELASTUSSUUNNITELMAOPAS TYÖPAIKOILLE

• SPEK OPASTAA

SPEK opastaa -sarja sisältää Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön julkaisemia kiinteistöjen paloturvallisuuteen liittyviä oppaita. Oppaat ovat saatavilla osoitteesta [spek.fi/oppaat](https://www.spek.fi/oppaat).

Kuvat

SPEKin arkistot

Kansien suunnittelu

Johanna Kuittinen, SPEK

Leena Huhmarniemi, SPEK

Pelastussuunnitelmaopas työpaikoille

ISBN 978-951-797-713-5(pdf)

Helsinki 2022

Julkaisija

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK

Ratamestarinkatu 11, 00520 Helsinki

Puhelin (09) 476 112, spekinfo@spek.fi

www.spek.fi

Sisällysluettelo

Johdanto	5
1. Pelastussuunnittelun lyhyt oppimäärä	7
1.1 Pelastussuunnitelman tarkoitus	7
1.2 Mitä tarkoittaa omatoiminen varautuminen?	9
1.3 Pelastussuunnitelman onnistuminen on kiinni henkilöstöstä	11
1.3.1 Turvallisuustyön organisointi	13
1.4 Pelastussuunnitelma vai muu turvallisuussuunnitelma?	18
1.5 Ketkä pelastussuunnittelusta vastaavat?	19
1.6 Mitä pelastussuunnitelman täytyy vähintään sisältää?	21
1.7 Ulkopuolisen konsultoinnin käyttäminen pelastussuunnittelussa	24
2. Esimerkki pelastussuunnittelun vaiheista	26
2.1 Käynnistys ja kohteen yleistiedot	28
2.2 Vaarojen ja riskien tunnistaminen	29
2.2.1 Riskejä on sekä sisäisiä että ulkoisia	31
2.2.2 Riskien tunnistaminen	36
2.2.3 Syiden ja seurausten arviointi	37
2.2.4 Riskien käsittely	38
2.2.5 Johtopäätelmien kirjaaminen pelastussuunnitelmaan	42
2.3 Ennaltaehkäisevät toimenpiteet	43
2.4 Turvallisuusjärjestelyjen kuvaus ja laitteiden ylläpito	44
2.5 Toimintaohjeet	49
2.6 Häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautuminen	52
2.6.1 Sisälle suojautuminen	54
2.6.2 Väestönsuojat	57
2.7 Viestintä pelastussuunnitelman sisällöstä	60
3. Pelastussuunnitelman ja käytännön turvallisuuden kokonais-	
valtainen ylläpito	62
3.1 Pelastussuunnitelman ajantasaisuus	62
3.2 Koulutus ja osaaminen	63
Liite 1. Lista pelastussuunnitelmavelvollisista kohteista	67
Liite 2. Tapahtumien ja yleisötilaisuuksien pelastussuunnitelma ..	68
Liite 3. Kemikaalikohteiden erityispiirteet	70
Liite 4. Palveluiden turvallisuusasiakirja	72

Johdanto

Turvallisuudesta huolehtiminen kuuluu jokaisen työyhteisön päivittäisiin rutiineihin. Olennaisinta siinä on suunnittelu ja toimenpiteet ennen kuin onnettomuudet niihin opettavat.

Onnettomuudet ja vahingot johtuvat usein ihmisen omasta toiminnasta. Tekemisestä tai tekemättä jättämisestä. Vaaratilanteita voidaan vähentää ja rajoittaa parhaiten vaikuttamalla asenteisiin ja toimintatapoihin. Se edellyttää myös työpaikan johdon sitoutumista turvallisuuden ylläpitämiseen ja parantamiseen. Hyvällä johtamisella ja organisoinnilla myös työntekijät saadaan sitoutumaan parempaan turvallisuuskulttuuriin ja kantamaan siitä vastuuta.

Työpaikalla voidaan monin ennakoivin keinoin parantaa turvallisuutta. Turvallisuustyö aloitetaan kartoittamalla toimintaan ja kiinteistöön liittyviä vaaroja ja riskejä. Vain vaarat tunnistamalla voidaan pyrkiä ennaltaehkäisemään niiden toteutuminen. Pienikin korjaus tai vaikkapa asennemuutos voi estää ison vahingon. Myös toiminta vaaratilanteissa tulee olla suunniteltua etukäteen ja jokaisen tulee osata toimia.

Tässä oppaassa annetaan ohjeita työpaikoille pelastussuunnitelman laadintaan ja ennaltaehkäisevän turvallisuustyön edistämiseen. Pelastussuunnitelma on työkalu, jolla voidaan ehkäistä vaaratilanteita, mutta myös onnettomuuksien sattua minimoida vahinkoja. Ohjeet perustuvat pelastuslainsäädäntöön ja niitä voidaan soveltaa ottaen huomioon yrityksen, laitoksen tai muun työyhteisön koko, toiminnan laatu ja erilaiset turvallisuustarpeet.

Tämä opas on tarkoitettu pelastussuunnittelun tueksi yrityksille ja yhteisöille. Jos tarvitset apua asuinrakennuksen pelastussuunnitteluun, on siihen keskittyvä SPEKin opas vapaasti luettavissa ja ladattavissa täältä.

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö julkaisi tämän oppaan alkuperäisen version sisäasiainministeriön pelastusosaston toimeksiannosta vuonna 2001. Julkaisun valmistelu tapahtui yhteistyössä sisäasiainministeriön pelastusosaston, Espoon aluepelastuslaitoksen sekä Teollisuuden ja Työnantajain

Keskusliiton kanssa. Oppaan tehtävänä oli auttaa turvallisuussuunnitelman laadinnassa, ja sen nimi oli Turvallisuussuunnitelma – opas yritykselle ja laitokselle.

Opasta ja sen termistöä on päivitetty vastaamaan organisaatioiden nykyajan turvallisuusjohtamista ja ajantasaista lainsäädäntöä sen jälkeen useita kertoja. Tämä versio on päivitetty vuonna 2021.

Helsingissä maaliskuussa 2022

Ira Pasi, Mikael Huhtala, Ilpo Leino ja Jarmo Majamaa

1. Pelastussuunnittelun lyhyt oppimäärä

Tässä luvussa selvitetään pelastussuunnitelmaan liittyviä yleisiä asioita, jotka on hyvä tietää ennen kuin pelastussuunnitelmaa ryhdytään laatimaan:

- Mikä on pelastussuunnitelman tarkoitus?
- Mitä tarkoittaa ”omatoiminen varautuminen” työpaikalla?
- Miksi on tärkeää osallistaa henkilöstöä turvallisuuden suunnitteluun ja toteuttamiseen? Miten tämä voidaan toteuttaa?
- Usean eri viranomaisen antamat normit säätelevät varsinkin teollisuuslaitosten turvallisuustyötä. Miten tässä normiviidakossa olisi parasta suunnistaa?
- Kuka tai ketkä vastaavat pelastussuunnittelusta?
- Mitä tietoja pelastussuunnitelman täytyy sisältää?
- Haluan ulkoistaa pelastussuunnitelman laatimisen ulkopuoliselle konsulttiyritykselle, mitä asioita täytyy ottaa huomioon?

Pelastussuunnitelmavelvollisuus ei koske kaikkia yrityksiä tai kohteita. Lista kaikista pelastussuunnitelmavelvollisista kohteista löytyy liitteestä 1. Lisäksi yleisötilaisuuksiin ja tapahtumiin täytyy tiettyjen kriteerien täytyessä laatia yleisötilaisuuden pelastussuunnitelma. Lisätietoa yleisötilaisuuden pelastussuunnitelmasta löytyy liitteestä 2. Palveluita asiakkaille tai muille osallistujille tarjoavilta puolestaan vaaditaan turvallisuusasiakirja, josta kerrotaan lyhyesti liitteessä 3.

1.1 Pelastussuunnitelman tarkoitus

Pelastussuunnitelma laaditaan kiinteistön käyttäjiä varten, ei viranomaisille. Pelastussuunnitelmassa tulee selvittää kiinteistön ja siellä tapahtuvaan toimintaan liittyvät vaaratilanteet sekä niiden ennaltaehkäisykeinot ja varautuminen.

Ennaltaehkäisyllä tarkoitetaan, mitä tulee tehdä, jotta vaara ei koskaan toteutuisi. Varautumisella taas valmistaudutaan mahdollisen vaaran toteutumiseen ja pyritään pienentämään syntyviä vahinkoja. Varautumista ovat mm. palovaroittimet ja toimintaohjeet vaaratilanteisiin.

Pelastussuunnitelmaan on hyvä laatia erilaisia osioita eri kohderyhmille: turvallisuushenkilöstölle, koko henkilökunnalle ja kaikille julkiset tiedot. Sopiva henkilökunnan osuus on 5-10 sivun mittainen. Henkilökunnan osiossa olisi hyvä olla esimerkiksi seuraavat asiat:

- henkilökunnan vastuut ja tehtävät turvallisuusasioissa
- kiinteistön ja toiminnan vaarat sekä niiden ennaltaehkäisykeinot lyhyesti
- kuinka eri vaaratilanteissa toimitaan sekä kiinteistökohtaiset tiedot tekniikasta tai muista toimintaan vaikuttavista asioista
- tiedot tarjolla olevista koulutuksista
- yhteystiedot

Pelastussuunnitelma helpottaa turvallisuuden hallintaa ja jatkuvaa parantamista. Pelastussuunnitelma koostuu käytännössä selvityksistä ja toimenpiteistä, joita kiinteistössä on suunniteltu ja tehty turvallisuuden kehittämiseksi. Pelastussuunnitelma on erinomainen työkalu, jonka avulla voidaan varmistaa, että olennaiset turvallisuusasiat tulee selvitettyä ja myös tehtyä suunnitelmien mukaan. Jotta tämä olisi mahdollista, pelastussuunnitelmaan kirjoitetaan asiat täsmälleen niin kuin ne tehdään, ei siten kuin ne toivottaisiin tehtävän. Suunnitelman laatiminen ja päivittäminen on prosessi, jota kehitetään jatkuvasti.

Suunnitelma tukee jatkuvuuden suunnittelua, jolla pyritään vähentämään vaaratilanteiden aiheuttamia yllättäviä katkoksia ja vahinkojen aiheuttamia kustannuksia. Myös vastuukysymykset turvallisuuden osa-alueista selkiytyvät ja johtamisen merkitys onnettomuustilanteissa korostuu.

Säädökset antavat vain perusteet suunnitteluun ja toimintaan, joten työyhteisön tulee itse tunnistaa toiminnan ja kiinteistön omat erityiset piirteet ja turvallisuustarpeet. Pelastussuunnitelmaan kannattaa sisällyttää myös asioita, joita pelastuslaki ei suoranaisesti edellytä, mutta jotka ovat kuitenkin tärkeitä turvallisuuden kannalta.

Yksi olennaisimmista asioista kiinteistön turvallisuudessa on poistumisturvallisuus. Tämä tulee huolella suunnitella ja kirjata suunnitelmaan. Toiminnanharjoittaja vastaa työntekijöidensä turvallisuudesta ja toiminnasta myös vaaratilanteissa. Näin ollen toiminnanharjoittajan tulee osaltaan huolehtia myös siitä, että henkilökunnalle ja asiakkaille suunnitellut poistumisreitit ovat aina kunnossa. Poistumisharjoittelut ovat hyvä tapa varmistaa, että tämä toteutuu, vaikka kaikki poistumisreitit eivät olisikaan toiminnanharjoittajan omissa tiloissa. Kiinteistön omistaja vastaa rakenteista, merkinnöistä ja poistumisteiden tekniikasta. Kiinteistön käyttäjä taas vastaa osaltaan siitä, ettei tee omalla toiminnallaan kiinteistön tekniikkaa tai poistumisturvallisuutta toimimattomaksi.

Pelastussuunnitelman tulee aina olla juuri kyseiseen kohteeseen räätälöity, koska jokaisessa kohteessa on erilaiset riskit ja turvallisuustarpeet. Jos samalla yrityksellä on eri toimipisteitä, tulee jokaisella toimipisteellä olla oma kohdekohtainen pelastussuunnitelmansa. Jokainen kiinteistö on erilainen ja alueella erilaisia riskejä, jolloin myös ennaltaehkäisykeinot ja toimintatavat ovat jollakin lailla erilaisia.

1.2 Mitä tarkoittaa omatoiminen varautuminen?

Omatoiminen varautuminen on tulipaloihin ja muihin vaaratilanteisiin varautumista, ja siitä määrätään pelastuslain 379/2011 14 §:ssä seuraavasti:

Rakennuksen omistajan ja haltijan sekä toiminnanharjoittajan on osaltaan:

- 1) ehkäistävä tulipalojen syttymistä ja muiden vaaratilanteiden syntymistä;
- 2) varauduttava henkilöiden, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen vaaratilanteissa;
- 3) varauduttava tulipalojen sammuttamiseen ja muihin sellaisiin pelastustoimenpiteisiin, joihin ne omatoimisesti kykenevät;

- 4) ryhdyttävä toimenpiteisiin poistumisen turvaamiseksi tulipaloissa ja muissa vaaratilanteissa sekä toimenpiteisiin pelastustoiminnan helpottamiseksi.

Edellä esitetyt toimenpiteet koskevat myös muualla kuin rakennuksessa harjoitettavaa toimintaa sekä yleisötilaisuuksia.

Omatoiminen varautuminen edellyttää työyhteisöltä seuraavaa:

- Toimintaan ja kiinteistöön liittyvät onnettomuus- ja vahinkovaarat tiedostetaan ja selvitetään.
- Onnettomuudet ja vahingot pyritään estämään ennalta. On selvitettävä myös, kuinka toimintaa voidaan jatkaa erilaisissa häiriötilanteissa ja tarvittaessa valmiuslain 1552/2011 tarkoittamissa poikkeusoloissa.
- Onnettomuuksien varalta tulee valmistautua etukäteen: laaditaan toimintaohjeet, koulutetaan henkilökuntaa, hankitaan tarpeelliset laitteet ja välineet. Onnettomuustilanteissa henkilökunnan tulee osata toimia omatoimisesti paikalla siten, ettei kuitenkaan saata itseään vaaraan: hälyttää, pelastautua, pelastaa, suojata, sammuttaa, antaa hätäensiapua, tehdä muita tarvittavia toimenpiteitä ja rajoittaa mahdollisia syntyviä vahinkoja. Myös jälkivahinkojen torjunta, jolla pyritään minimoimaan syntyviä vahinkoja esim. tulipalon tai vesi-vahingon jälkeen, tulee suunnitella etukäteen ja pohtia, keneen otetaan yhteyttä ja mistä apua saa.

1.3 Pelastussuunnitelman onnistuminen on kiinni henkilöstöstä

Turvallisuuden siirtäminen suunnitelmista käytäntöön edellyttää kolmen osa-alueen toteutumista: Työyhteisössä on riittävät resurssit tehdä asioita, henkilökunnalla on tietoa ja osaamista ja lisäksi asenne ja kulttuuri antavat mahdollisuuden viedä asiat käytäntöön.

Monesti koetaan, että turvallisuusasioiden kehittäminen maksaa paljon. Kuitenkin vain pieni osa turvallisuuden kehittämiseen liittyvistä asioista saattaa tarkoittaa isoja taloudellisia investointeja. Turvallisuuden kehittäminen vaatii työpaikalta sellaista kulttuuria, että asioita on ”lupa tehdä turvallisesti”. Tämä tarkoittaa niin johdon kuin työntekijöidenkin sitoutumista ottamaan huomioon turvallisuus kaikessa toiminnassa. Turvallinen tekeminen voi ehkä joskus viedä hieman enemmän aikaa kuin hiukan huolimattomampi toiminta, mutta useimmiten se vaatii vain uuden toimintatavan omaksumista.

Joskus voi käydä niin, että työntekijät olettavat johdon edellyttävän tiukkaa kulukuria ja työtahtia turvallisuuden kustannuksella. Melko harvoin, jos koskaan, työpaikan johto tällaista edellyttäisi. Jo siksikin, että se olisi lain vastaista, mutta todennäköisemmin kuitenkin siksi, että johtajatkin ovat ihmisiä eikä kukaan toivo onnettomuuksia kenenkään kohdalle. Toiseksi onnettomuudet ja tapaturmat aiheuttavat kuluja ja saattavat jopa pysäyttää toiminnan. Siksi on hyvä varmistaa, että työpaikalla ei pääse syntymään ja elämään vääristyneitä käsityksiä siitä, kuinka ”tässä työpaikassa hommat pitää hoitaa nopeasti ja halvalla” piittaamatta syntyvistä vahingoista.

Turvalliset toimintatavat edellyttävät, että koko henkilöstö tietää työhön, kiinteistöön ja muuhun ympäristöön liittyvät riskit sekä tietää, kuinka vaaratilanteita pyritään ennaltaehkäisemään. Lisäksi henkilöstöllä tulee olla mahdollisuus tunnistaa uusia riskejä, raportoida niistä eteenpäin ja varmistua, että heidän huolenaiheensa käsitellään asianmukaisesti.

Henkilökunnan tulee tietää kuinka toimia erilaisissa onnettomuus- ja vaaratilanteissa. Jokaisen työntekijän tulee tietää tarvittavat asiat niin työstä kuin vaaratilanteissa toimimisesta jo ensimmäisen työvuoron aikana. Perehdytys tärkeimpiin asioihin tehdään heti ja perehdytystä jatketaan niin kauan,

että molemmat osapuolet kokevat, että osaaminen on riittävää. Tehdyt perehdytykset on hyvä kirjata ylös ja kuitata osapuolien allekirjoituksilla. Toki tämäkään ei todista, että osaaminen on siirtyminen käytäntöön tai poista kenenkään vastuuta, mikäli jotain sattuisi. Dokumentti osoittaa kuitenkin, että sekä työntekijä että työnantaja ovat samaa mieltä, että tarvittavat asiat ovat käyty läpi.

Henkilökunnan turvallisuustaitoja on hyvä täydentää säännöllisesti esimerkiksi koulutuksien ja harjoittelun avulla. Usein nämä parantavat myös henkilökunnan sitoutumista turvallisuustoimiin. Koulutukset ja harjoitukset voivat liittyä esim. tulipaloissa toimintaan ja poistumisharjoitteluun, alkusammutukseen, hätäensiapuun ja sisälle suojautumiseen kaasuvaaralta.

Turvallisuusorganisaatioon kuuluvien tulee lisäksi tietää ja tunnistaa oma rooli eri vaaratilanteissa. Heillä tulee olla annettu myös mahdollisuus hoitaa turvallisuustehtäviä omien työtehtävien ohella. Turvallisuusorganisaation tehtävät niin turvallisuuden kehittämiseksi ja toiminnasta vaaratilanteissa on hyvä kirjata pelastussuunnitelmaan erikseen. Tällaisten turvallisuustehtävien myötä ei tule lisää juridista vastuuta.

Kuva 1. Henkilökunnan turvallisuustaitoja on hyvä täydentää säännöllisesti esimerkiksi koulutuksien ja harjoittelun avulla.

Harjoitusten lisäksi on hyvä tehdä säännöllisesti omatoimisia turvallisuus-kävelyitä tai -tarkastuksia, jotka kannattaa kirjata ylös ja hyödyntää seuraavalla kerralla niitä tehtäessä. Tarkastuksissa kannattaa hyödyntää työpaikan sisällä olevaa erilaista osaamista ja kokemusta vaihdellen. Uudella työntekijällä voi myös olla hyviä ajatuksia, puhumattakaan henkilöstä, jolla on vuosikymmenien kokemus. Lisäksi voidaan hyödyntää eri toimi- pisteiden tai työpaikkojen henkilöitä. Monesti samaa työtä samassa työpaikassa tehneenä sokeutuu asioille, eikä huomaa mahdollisia kehityskohteita. Ulkopuolinen saattaa havaita ne paremmin. Toisaalta paras asiantuntemus löytyy usein henkilöiltä, jotka sitä työtä konkreettisesti tekevät ja kyseisiä tiloja käyttävät. Erilaisten kokemusten hyödyntäminen tuo varmasti erilaisia näkökulmia.

Hyvätkään suunnitelmat eivät auta, jos johto tai kaikki työntekijät eivät sitoudu viemään turvallisuusasioita käytäntöön ja esimerkiksi harjoittelemaan vaaratilanteissa toimimista. Se, kuinka tärkeäksi turvallisuus oikeasti työpaikassa koetaan, näkyy käytännön tekoina. Hyvin toteutunut turvallisuus on varmuudella edullisempaa kuin sattuneet onnettomuudet. Turvallisuusalan sanonta kuuluu, että ”Turvallisuusko kallista? Kokeile onnettomuutta”.

1.3.1 Turvallisuustyön organisointi

Pelastuslaista ei tule erityisiä vaatimuksia henkilöiden nimeämisestä, vaan turvallisuustehtäviin nimeämisen tulee lähteä organisaation omista tarpeista. Henkilöt, heidän tehtävänsä ja yhteystiedot kirjataan pelastussuunnitelmaan. Tässä luvussa esitetään yksi esimerkki turvallisuustehtävien organisoinnista ja turvallisuustiimin muodostamisesta.

Kokonaisvastuu turvallisuustehtävistä organisaatiossa on hyvä nimetä yhdelle, jolloin tehtävien koordinointi on selkeästi hänellä. Tehtävän nimike voisi olla esimerkiksi turvallisuuspäällikkö. Hänen tehtäviinsä kuuluu seurata asioiden toteutumista ja koordinoida turvallisuustyötä. Juridista lisä vastuuta ei kuitenkaan tällaisista organisaation turvallisuustehtävistä tule. Työnantaja ja työnantajan edustajina toimivat esimiehet ovat juridisesti vastuussa työpaikan toiminnasta, myös sen turvallisuudesta. Lisäksi on hyvä

nimetä henkilöitä kattamaan kaikki työpaikkojen tilat tai toiminnot (esimerkiksi kerrosvastaavat). Turvallisuuspäällikkö johtaa näistä henkilöistä koostuvaa työpaikan turvallisuustiimiä/-organisaatiota, joka kokoontuu säännöllisesti 2–4 kertaa vuodessa tai useammin.

Turvallisuustiimin lisäksi työpaikalle on hyvä osoittaa henkilöitä erilaisiin tehtäviin, esimerkiksi hätäensiapu- ja alkusammutustaitoiset, paloturvallisuuslaitteistojen hoitajat, väestönsuojan hoitajat.

Tehtäviin nimetyt tarvitsevat riittävät toimintaedellytykset tehtävien hoitamiseen: osaaminen, koulutus, ajankäyttö, taloudelliset resurssit ja valtuudet tehdä vaaratilanteissa nopeita päätöksiä. Turvallisuustehtävien laajuus vaikuttaa siihen, voidaanko niitä hoitaa oman työn ohella vai tuleeko niistä huolehtia päätoimisesti. Viestinnän rooli tulee myös sopia etukäteen läheltä piti- tai onnettomuustilanteiden varalta.

Turvallisuustiimiin tulisi löytää henkilöitä, jotka ovat mahdollisimman paljon työpaikalla paikan päällä, jotta he pystyvät opastamaan muita myös vaaratilanteissa. Mikäli organisaatiosta on hankala löytää aina paikan päällä olevaa henkilöstöä, voidaan lisäksi perehdyttää laajempi joukko henkilökunnasta vaaratilanteen toimintaan ja sopia, että vaaratilanteen sattuessa ensimmäinen paikan päälle saapunut henkilö ottaa turvallisuustiimille tarkoitetun värikkään liivin ja pukee sen ylleen. Näin hänestä tuli yksi turvallisuustiimin jäsen kyseisellä alueella siinä vaaratilanteessa.

Turvallisuustiimille on hyvä koota oma ”materiaalisalkku”, joka sisältää vaaratilanteissa tarvittavia välineitä ja sijoittaa se jokaiselle tuttuun paikkaan. Mikäli vaaratilanteiden varalle on perehdytetty laajempi joukko henkilökuntaa, tulee sovittuun paikkaan sijoittaa tämä materiaalisalkku värikkään liivin lisäksi. Organisaation tulee itse pohtia, mitä tarvikkeita turvallisuustiimillä tulee vaaratilanteissa olla. Valmiita evakuointipakkauksia tms. on myös markkinoilla. SPEKin verkkokaupasta löytyy yksi esimerkki evakuointivaruste-pakkauksesta.

Turvallisuustiimin materiaalisalkussa voisi olla esimerkiksi:

- Huomioliivi
- Pilli
- Taskulamppu

- Tyhjien huoneiden merkitsemiseen esimerkiksi post-it-lappuja tai heijastimia
- Pohjapiirros ja vastualueet
- Yhteystietolista: turvallisuustiimin ja muut yhteystiedot kiinteistön toimintaan liittyen
- Erikseen ”pomon salkku”, jossa valmiina esimerkiksi kuittauslista tyhjentyneistä tiloista.

Turvallisuuspäällikkö (tai turvallisuusjohtaja)

Jokaiseen työpaikkaan on hyvä nimetä yksi vastuuhenkilö, joka huolehtii, että turvallisuusasioita suunnitellaan ja toteutetaan asianmukaisesti. Tämä ei tarkoita, että henkilö tekisi itse kaikki, vaan hän huolehtii, että kyseiset asiat tulevat tehtyä. Juridista vastuuta tämän tehtävän myötä ei tule. Organisaatio voi päättää vapaasti itse nimikkeen, joka sopii talon kulttuuriin ja toimintaan. Turvallisuuspäällikön tehtäviä voivat olla esimerkiksi seuraavat asiat:

- työpaikkakohtaisen turvallisuustiimin johtaminen
- turvallisen kiinteistön ja toimintatapojen kehittäminen ja valvominen
- turvallisuuteen liittyvien huomioiden kerääminen ja puutteiden kuntoon saattaminen, myös sisäisten turvallisuuskävelyiden organisointi
- turvallisuuteen liittyvien dokumenttien laadinnasta huolehtiminen ja niiden ajan tasalla pitäminen
- turvallisuuteen liittyvien säädösten muutosten seuraaminen ja huolehtiminen siitä, että muutokset otetaan huomioon turvallisuusdokumenteissa ja käytännön tehtävissä
- henkilökunnan riittävästä turvallisuusasioiden koulutuksesta huolehtiminen, uusien työntekijöiden perehdyttäminen turvallisuusasioihin ja tarvittavien harjoitusten järjestäminen
- turvallisuuteen liittyvien tarvikkeiden saatavilla olosta huolehtiminen
- koneiden, laitteiden, säiliöiden, välineiden jne. asianmukaisten tarkastusten varmistaminen
- vaaratilanteissa tilanteen johtajana toimiminen, mikäli on paikalla (nimetään varahenkilö muusta turvallisuusorganisaatiosta)
- tarvittavien ilmoitusten tekeminen viranomaisille ja viranomaisten tekemiin tarkastuksiin osallistuminen
- turvallisuusasioista tiedottaminen työpaikan johdolle ja henkilökunnalle.

Kerros-, alue- tai osastovastaava

Turvallisuuspäällikön apulaisiksi on hyvä nimetä työpaikan tarpeiden mukaan työtehtävistä, osastoista tai rakennuksen osista vastaavia henkilöitä. Juridista vastuuta tämän tehtävän myötä ei tule. Organisaatio voi päättää vapaasti itse nimikkeen, joka sopii toimintaan parhaiten. Tehtäviä voivat olla:

- turvallisen kiinteistön ja toimintatapojen kehittäminen ja valvominen yhdessä turvallisuustiimin kanssa
- turvallisuuteen liittyvien huomioiden kerääminen ja eteenpäin vieminen
- henkilökunnan ja asiakkaiden opastaminen ja avustaminen vaaratilanteessa etukäteen sovitun toimintamallin mukaisesti
- oman alueen tilanteen ilmoittaminen turvallisuuspäällikölle vaaratilanteessa
- turvallisuuspäällikön avustaminen tarvittavissa tehtävissä ja tarvittaessa turvallisuuspäällikön sijaisena toimiminen vaaratilanteessa.

Jokainen työntekijä

- ylläpitää työpaikan turvallisuutta, noudattaa sääntöjä, määräyksiä ja työnantajan antamia ohjeita
- on ensisijaisesti itse vastuussa omasta ja läheistensä kaikkinaisesta turvallisuudesta
- jokainen vastaa tekemisestään ja myös tekemättä jättämisestään
- on velvollinen ilmoittamaan viipymättä havaitsemistaan puutteista ja vioista työnantajalle ja työsuojeluvaltuutetulle
- on velvollinen mahdollisuuksien mukaan poistamaan ilmeistä vaaraa aiheuttavat viat tai puutteellisuudet.

Kuva 2. Väestönsuoja. Jokaiseen väestönsuojaan olisi hyvä nimetä oma väestönsuojan hoitaja ja hänelle apulainen.

Väestönsuoja

Vastuu väestönsuojan kunnosta ja myös sen ylläpidosta on kiinteistön omistajalla tai sen edustajalla. Jokaiseen väestönsuojaan olisi siksi hyvä nimetä oma väestönsuojan hoitaja ja hänelle apulainen. Tehtävään nimeäminen ei ole pakollista ja vastuu on kaikissa tapauksissa vain kiinteistön omistajalla. Tehtävään nimetty henkilö ei saa juridista vastuuta tehtävän myötä.

Suojan hoitajan avuksi voi ja kannattaakin ottaa kiinteistön huoltoyhtiö, koska sieltä saa apua mahdollisissa teknisissä asioissa ja pienissä huolloissa. He eivät voi kuitenkaan toimia suojautumistilanteessa suojan hoitajina, koska he eivät voi olla ohjaamassa suojautumista monessa suojassa yhtä aikaa. Väestönsuojan hoitajan kurseja järjestävät alueelliset pelastusliitot.

Väestönsuojan hoitaja

Väestönsuojan hoitajan ja hänen varahenkilönsä tehtäviin kuuluu:

- suojan kevyt vuosittainen huolto (vuosihuoltopöytäkirjan kaavake löytyy SPEKin sivuilta)
- ilmanvaihtokoneen testaus käsin ja sähköllä
- padotusventtiilin pyörittäminen
- suojan tiiveyden silmämääräinen tarkastus, myös tiivisteiden kunnon ja ylipaineventtiileiden toimivuuden tarkastus
- välineiden ja myös ilmanottoputken tarkastus, mikäli ilmanvaihtoputki jää maan alle
- ylipainemittarin tarkastus ja tarvittaessa merkkiaineen lisääminen
- tarvittaessa laitteiden öljyäminen
- tarvittaessa suojan kuntoon laittamisen ja suojautumisen johtaminen.

Väestönsuoja tulee saada käyttökuntoon (sulku- ja suodatustilaan) 72 tunnissa viranomaisten määräyksestä. Suojan käyttöön ottamisesta on hyvä laatia käyttöönottosuunnitelma, jonka avulla eri tehtävät ovat suunniteltu etukäteen.

1.4 Pelastussuunnitelma vai muu turvallisuussuunnitelma?

Joidenkin työpaikkojen turvallisuustoimintaa ohjaavat usean viranomaisen normit, niin lainsäädäntö kuin alueelliset määräykset. Tällöin voi tuntua, että joutunut varsinaiseen säädösviidakkoon. Työyhteisö voi olla velvollinen laatimaan useita eri dokumentteja turvallisuuden osa-alueelta, joissa voidaan käsitellä osittain samoja asioita. Turvallisuuteen liittyviä dokumentteja ovat mm. pelastussuunnitelma, poistumisturvallisuusselvitys, turvallisuusasiakirja, valmiussuunnitelma, rakennuksen käyttö- ja huolto-ohje, ympäristö- ja työturvallisuuteen liittyvät dokumentit. Sekä lisäksi vaikkapa tulityösuunnitelma, vaarallisiin aineisiin (kts. liite 3), säiliöihin, koneisiin ja laitteisiin liittyvät dokumentit. Lisäksi suunnitelmia voivat olla kriisi- ja kriisi-

viestintäsuunnitelma, suuronnettomuuteen tai evakuointiin liittyvät suunnitelmat, jatkuvuudenhallinta jne.

Monia näistä suunnitelmista kannattaa yhdistää, jotta ei esitetä samoja asioita useassa paikassa. Mikäli erillisiä suunnitelmia on jostain syystä pakko ylläpitää, tulee varmistaa, että esimerkiksi tulipaloon liittyvät ohjeet ovat täsmälleen samanlaisia kaikissa ohjeissa. Paras mahdollinen ratkaisu olisi tietysti, että yhteen asiaan liittyvät ohjeet löytyvät vain yhdestä dokumentista ja dokumentin päivittämisen vastuu on selkeä.

Pelastuslain mukaan erillistä dokumenttia nimeltään ”pelastussuunnitelma” ei vaadita, mikäli siihen vaadittavat tiedot löytyvät jostakin muusta dokumentista. Kyseisen suunnitelman alussa on selkeyden vuoksi hyvä mainita, että ”suunnitelmasta löytyy pelastussuunnitelmassa vaadittavat tiedot”. Pelastussuunnitelma voi olla osa myös työpaikan laatu järjestelmää. Olennaista ei ole suunnitelman nimi, vaan se, että siinä esitetään kaikki tarpeelliset asiat.

Toimialakohtaisia neuvoja pelastussuunnitelman laadintaan ja tietoja säädösten vaatimuksista kannattaa kysyä oman alan viranomaisilta, yhdistyksiltä ja liitoilta sekä vakuutusyhtiöiltä.

1.5 Ketkä pelastussuunnittelusta vastaavat?

Työpaikkatiloja sisältävän rakennuksen pelastussuunnitelman tekoon liittyy kolme tahoa:

- Omistaja: omistaa kiinteistön (esimerkiksi kiinteistöosakeyhtiö tai ulkomainen kiinteistö sijoitusyhtiö)
- Haltija: taho, jolla on yleismääräysvalta koko rakennuksen asioihin (esimerkiksi yhtiön hallitus)
- Toiminnanharjoittaja: käyttää osaa rakennuksesta omaan toimintaansa (esimerkiksi vuokralainen)

Omistaja, haltija ja toiminnanharjoittaja voivat olla myös sama taho.

Pelastussuunnittelusta vastaa rakennuksen haltija, jonka tehtävänä on ottaa huomioon koko rakennus ja kaikki rakennuksen turvallisuutta ylläpitävät laitteet ja järjestelyt, kuten esimerkiksi yhteisten tilojen kulunvalvonta, rikosten ehkäisy, paloturvallisuusjärjestelyt, sisäisestä hälytysmenetelmästä sopiminen ja hälytysajoneuvojen pääsyn varmistavat pihajärjestelyt.

Kun rakennuksessa toimii useampi pelastussuunnitelman laatimiseen velvoitettu toiminnanharjoittaja, tulee rakennuksen haltijan laatia pelastussuunnitelma yhteistyössä toiminnanharjoittajien kanssa. Rakennuksen kaikkien toimijoiden turvallisuuteen vaikuttavat asiat tulee käsitellä koko rakennukselle yhteisessä pelastussuunnitelmassa. Yksittäisen toiminnanharjoittajan toiminta voi aiheuttaa riskejä koko rakennukseen, esimerkiksi kemikaalit, kaasupullot tai uhkaavasti käyttäytyvät asiakkaat. Rakennuksen yhteisestä pelastussuunnitelmasta vastaa rakennuksen haltija.

Lisäksi jokaisen toiminnanharjoittajan on hyvä käydä läpi omaan toimintaan vaikuttavat riskit, niiden ennaltaehkäisykeinot ja toiminta vaaratilanteissa. Näiden pohjalta he voivat laatia täydentävän osan koko rakennusta koskevaan pelastussuunnitelmaan. Erityisesti suunnitelmassa tulee ottaa huomioon toiminta eri vaaratilanteissa – myös omalle toiminnalle tärkeimpien poistumisteiden osalta, vain omia tiloja koskeva turvallisuustekniikka tai kuinka toimitaan vaikkapa kaupassa, jossa tulee palohälytys. Esimerkiksi kuinka huolehditaan, ettei kauppaan jää rikollisessa tarkoituksessa olevia henkilöitä tai kuinka varmistetaan rahojen säilyttäminen?

Yhteistyössä toimimalla ja laatimalla yhteinen pelastussuunnitelma sekä toiminnanharjoittajan täydentävä osio katetaan koko rakennuksen toiminta yhdenmukaisella tavalla.

Esimerkki:

Yksi toiminnanharjoittaja on hankkinut tiloihinsa AED defibrillaattorin, jonka sijainti muidenkin toiminnanharjoittajien on tärkeää tietää mahdollisten sairauskohtausten varalta. Pelastussuunnitelma on luonteva paikka koota tämän kaltaisia turvallisuusjärjestelyjä kaikkien rakennuksessa toimivien toiminnanharjoittajien nähtäville.

Erityisen tärkeää yhteistyön toteuttaminen on silloin, kun rakennuksessa on hoitolaitos tai palvelu- ja tukiasuntoja¹.

Rakennuksessa voi olla myös sellaisia pieniä toimitiloja, joiden toiminnanharjoittajia ei voida velvoittaa laatimaan omaa pelastussuunnitelmaansa. Koska onnettomuuksia ja vahinkoja kuitenkin sattuu ja koska pelastuslain vaatima omatoiminen varautuminen koskee näitäkin toimijoita, on myös heidän syytä selvittää turvallisuusasiansa huolellisesti. Pelastussuunnitelman tekemistä jossakin muodossa kannattaa näidenkin tällöin harkita. Rakennuksen haltijan tulee varmistaa, että kaikki kiinteistön toiminnanharjoittajat tietävät rakennuksen yhteisen pelastussuunnitelman sisällön ja erityisesti toiminnan vaaratilanteissa. Lisäksi rakennuksen haltija voi suunnitella yhdessä pienempien toiminnanharjoittajien kanssa tarpeellisia toimenpiteitä heidän osaltaan.

1.6 Mitä pelastussuunnitelman täytyy vähintään sisältää?

Jokainen pelastussuunnitelma on yksilöllinen, ja sen sisältö määräytyy tarkasteltavan kohteen omista tarpeista ja erityispiirteistä. Työyhteisön toimiala, koko, vaaratekijät sekä tarve ja kyky varautua esimerkiksi pelastustoimenpiteisiin ovat eri työpaikoilla erilaiset. Täysin yleispätevää suunnitelman mallisisältöä on mahdoton rakentaa, mutta perusasiat suunnitelmassa ovat hyvin samansisältöisiä. Lisäksi samalla toimialalta toimivilta voi saada hyviä vinkkejä omaan suunnitelmaan.

Malleja hyödyntäessä on tärkeää, että lopputulos on täysin kohdekohtainen ja sen esitystapa soveltuu omaan toimintaan. Mikäli halutaan hyödyntää johonkin toiseen kohteeseen laaditun suunnitelman mallitekstejä, tulee varmistaa, että kaikki lopullisessa suunnitelmassa näkyvät tiedot koskevat omaa kohdetta, ja muistaa poistaa sieltä asiat, jotka eivät sitä koske.

¹ Pelastuslaki 379/2011, 15 §

Sisällysluettelo ja sisältö kannattaa muokata juuri omaan toimintaan soveltuvaksi. Luvussa 2 on esitetty yksi yleinen hyväksi todettu malli, johon voi lisätä omaa organisaatiota koskevia vaaratilanteita tarpeen mukaan. Pelastussuunnitelman sisällöstä on kuitenkin annettu pelastuslaissa (379/2011) minimivaatimukset. Lisäksi valtioneuvoston asetuksessa pelastustoimesta (407/2011) on annettu lisävaatimuksia koskien pelastussuunnitelman sisältöä ja ylläpitoa. Näiden säädösten asettamat minimivaatimukset pelastussuunnitelmalle ovat seuraavanlaiset:

- Pelastussuunnitelmassa tulee olla kuvaukset
 - Vaarojen ja riskien arvioinnin johtopäätelmistä. Johtopäätelmillä tarkoitetaan vaarojen ja riskien arviointiin perustuvaa kattavaa käsitystä siitä, mistä erilaiset onnettomuudet tai häiriötilanteet voivat johtua ja mitä niistä voi seurata. Pelastussuunnitelmaan ei siis kirjata ainoastaan listaa riskeistä (esimerkiksi tulipalo, vesivahinko), vaan myös niiden syitä ja seurauksia.
 - Rakennuksen ja toiminnassa käytettävien tilojen turvallisuusjärjestelyistä. Turvallisuusjärjestelyillä tarkoitetaan esimerkiksi rakenteellisia ratkaisuja, teknisiä laitteita ja varusteita, joilla ylläpidetään kohteen turvallisuutta. Turvallisuusjärjestelyjä ovat esimerkiksi paloilmoin, palo-osastot, savunpoisto ja uloskäytävät. Pelastussuunnitelmaan ei kirjata vain listaa eri turvallisuusjärjestelyistä, vaan myös esimerkiksi missä ne sijaitsevat ja mitä rakennuksen käyttäjien tulisi niistä tietää (esimerkiksi alkusammutusvälineiden ja hätäuloskäyntien sijainnit). Myös turvallisuusjärjestelyjen huolto ja ylläpito kannattaa huomioida pelastussuunnitelmassa.
 - Asukkaille ja muille henkilöille annettavista ohjeista onnettomuuksien ehkäisemiseksi sekä onnettomuus- ja vaaratilanteissa toimimiseksi. Ennaltaehkäisevillä ohjeilla tarkoitetaan konkreettisia ohjeita, joita noudattamalla on mahdollista ehkäistä riskien toteutumista (esimerkiksi pihan hiekottaminen liukkaalla säällä tai ohjeet tulitöihin varautumisesta, jotta vahinkoja ei kävisi). Toimintaohjeilla puolestaan tarkoitetaan ohjeita, joita noudattamalla on mahdollista minimoida toteutuneiden riskien aiheuttamia seurauksia ja vahinkoja (esimerkiksi alkusammutus ja poistuminen tulipalotilanteissa).
 - Mahdollisista muista kohteen omatoimiseen varautumiseen liittyvistä toimenpiteistä. Näitä toimenpiteitä voivat olla esimerkiksi

poistumisharjoitukset, sisäiset turvallisuuskävelyt ja väestönsuojan vuosihuolto.

- o Siitä, miten pelastuslaissa vaadittu omatoiminen varautuminen toteutetaan poikkeusoloissa. Poikkeusoloiksi katsotaan esimerkiksi alueellinen tai valtakunnallinen kriisi, joka vaatii varautumista, ohjeita ja henkilöstön osaamista, kuten pitkittyneet sähkö- tai tietoverkon häiriöt tai väestönsuojien käyttöönotto. Nämä toimenpiteet ovat käytännössä samoja kuin normaalioloissa, mutta niitä joudutaan tekemään erityisen haastavissa olosuhteissa ja omatoimisesti mahdollisesti ilman viranomaisten apua.
- Jos kohteessa tapahtuu tavanomaisesta poikkeavaa käyttöä ja/tai tilapäistä käyttötavan muutosta, on pelastussuunnitelmassa oltava kuvaus myös
 - o erityisistä turvallisuusjärjestelyistä, joilla kohteen poikkeuksellisen käytön aiheuttamiin riskeihin on varauduttu. Poikkeuksellisella käytöllä tai tilapäisellä käyttötavan muutoksella tarkoitetaan toimintaa, jossa rakennusta tai sen ympäristöä käytetään tarkoitukseen, johon sitä ei ole alun perin suunniteltu. Esimerkkinä tästä on koulu, jota käytetään tilapäiseen majoitukseen tai toimistotilat, jossa järjestetään organisaation isot juhlat.

Näiden minimivaatimusten tulkintaa käsitellään tarkemmin pelastussuunnitelman laadintaa käsittelevässä luvussa 2.

Käytännössä edellä mainitut sisältövaatimukset voivat siis kohteesta riippuen tarkoittaa esimerkiksi seuraavien asioiden kuvaamista pelastussuunnitelmaan:

- vaarojen tunnistaminen ja niiden ennaltaehkäisy
- onnettomuudet ja häiriötilanteet
- tilojen turvallisuusjärjestelyt, myös pohjapiirros täydennettynä merkinnöillä
- väestönsuoja
- ohjeet vaara- ja häiriötilanteissa toimimiseksi, myös jälkivahinkojen torjunta
- omavalvonta
- turvallisuuskävelyt, sisäiset tarkastukset
- läheltä piti -kirjaukset, onnettomuuksien ja tapaturmien seuranta
- koulutussuunnitelma ja -rekisteri, myös harjoitukset ja perehdytykset sekä niihin liittyvät lomakkeet (perehdytyslista, poistumisharjoitte-

luun liittyvät lomakkeet)

- erilaiset lomakkeet turvallisuuden ylläpitämiseksi
- koneiden, laitteiden, säiliöiden yms. huolto ja tarkastus
- erityiset ohjeet, myös kriisien johtamiseen tai jälkivahinkojen torjuntaan

1.7 Ulkopuolisen konsultoinnin käyttäminen pelastussuunnittelussa

Ulkopuolisen asiantuntijan apuun voi olla syytä turvautua esimerkiksi silloin, kun tarkasteltavat asiat tuntuvat liian vaikeilta ratkaista itse tai työpaikalla ei ole varattu siihen resursseja. Tosin on muistettava, että pelastussuunnitelma on vain kertomus siitä, kuinka turvallisuusasiat on toteutettu rakennuksessa. Joten useimmiten työpaikan ja rakennuksen paras osaaminen löytyykin juuri työntekijöiltä itseltään, mutta heille ei välttämättä ole varattu aikaa laatia suunnitelmaa itse.

Useat ulkopuoliset konsultointiyrietykset tarjoavat palveluita, joissa he laativat kohteelta saatujen tietojen ja fyysisten käyntien perusteella pelastussuunnitelman tilaajan käyttöön. Usein palveluihin sisältyy myös verkkoalusta, jonka kautta tilaajan henkilöstö pääsee tutustumaan pelastussuunnitelmaan ja päivittämään sitä. Jos ulkopuolisen laatima pelastussuunnitelma ei päädy tilaajan omalle verkkoalustalle tallennettavassa muodossa, täytyy varmistaa, että sen saa muulla tavalla helposti päivitettävässä muodossa (esimerkiksi selkeä ja helposti päivitettävä Word-dokumentti).

Ulkopuolisen konsultoinnin hyödyntämisessä voi usein ongelmaksi muodostua se, että pelastussuunnitelmasta tulee liian yleisluontoinen eikä valmiin pelastussuunnitelman päivitys ole kenenkään vastuulla. Jos konsultin toteuttamassa pelastussuunnittelussa ei hyödynnetä laajasti kohteen henkilöstön tietoutta ja asiantuntemusta kohteesta, jää todennäköisesti olennaisia riskejä tunnistamatta. Kohteen oma henkilöstö on usein paras asiantuntija tunnistamaan ympäristönsä riskit ja erityispiirteet. Lisäksi on hyvä muistaa, että vastuu suunnitelman oikeellisuudesta on aina rakennuksen

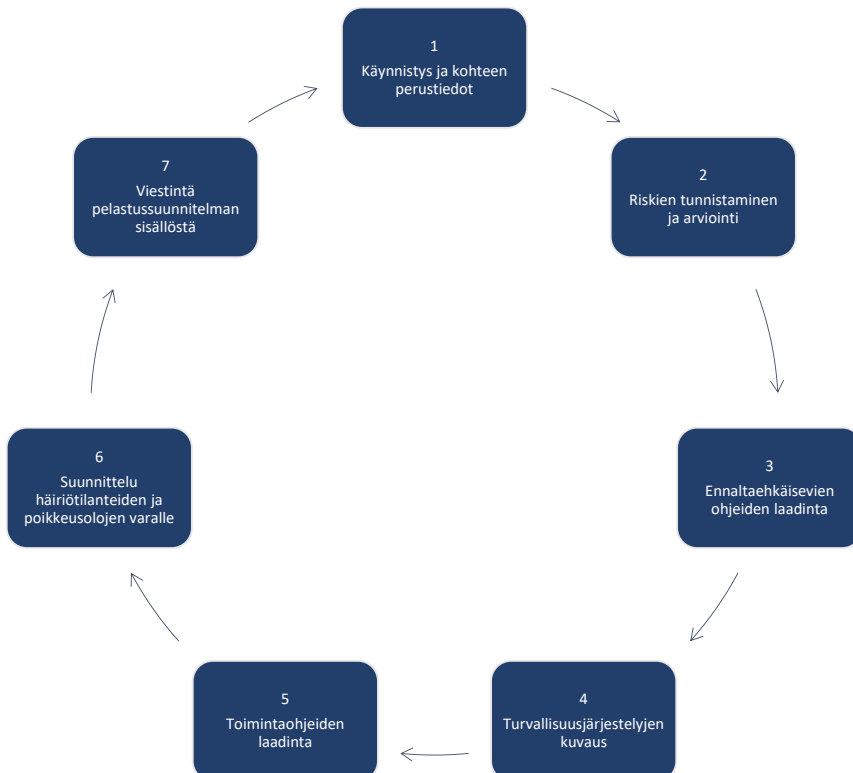
haltijalla tai omaa toimintaa koskevissa osioissa toiminnanharjoittajalla ja viime kädessä sen johdolla.

Konsulttipalvelut voivat parhaimmillaan olla helppokäyttöisiä työkaluja suunnitelmasta tiedottamiseen ja kouluttamiseen sekä suunnitelman ylläpitoon. Tämä kuitenkin vaatii sen, että pelastussuunnitelman sisältö on oikeasti kohdekohtainen ja että suunnitelma viedään myös käytännön tasolle, mikä edellyttää esimerkiksi seuraavia toimenpiteitä:

- Tarkistetaan, että konsultin laatima pelastussuunnitelma vastaa todellisuutta ja kaikki organisaation itse havaitsemat riskit on huomioitu.
- Perehdytys pelastussuunnitelmaan ja sen käytännön vaikutuksiin on suunniteltu. Voidaan toteuttaa esimerkiksi turvallisuuskävelyn yhteydessä ja osallistuminen varmistetaan kirjallisesti.
- Työyhteisölle on viestitty siitä, miten pelastussuunnitelmaan pääsee tutustumaan ja missä (verkkopalvelu, intranet, kirjallinen versio esimerkiksi kahvihuoneessa).
- Pelastussuunnitelmalla on työpaikalla vastuhenkilö, joka tarkistaa suunnitelman ajantasaisuuden säännöllisesti ja tekee siihen tarvittaessa muutoksia.
- Organisaatio pääsee itse tekemään tarvittavia pieniä muutoksia, eikä niitä tarvitse tilata aina toimittajalta erikseen.

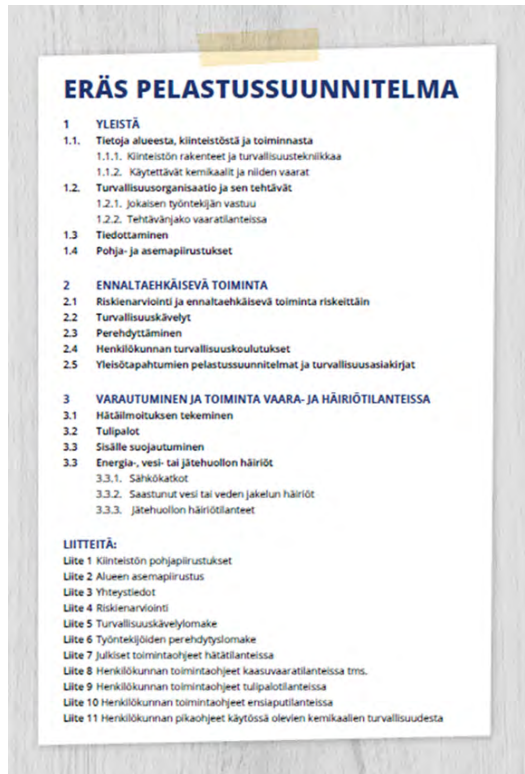
2. Esimerkki pelastussuunnitelun vaiheista

Tässä luvussa on kuvailtu yksi esimerkki pelastussuunnitelman laatimisen ja käytäntöön viemisen vaiheista. Jokainen kohde eli kiinteistö, työpaikka ja toiminta siellä ovat erilaisia, joten myös pelastussuunnitelmaan liittyvät tarpeet vaihtelevat. Näitä esimerkkivaiheita seuraamalla pelastussuunnitelman laatiminen lähtee kuitenkin käyntiin hallitusti ja suunnitellusti, ja prosessin kulku on selvillä jo ennen työn käynnistymistä.

Kuva 3. Kaavio pelastussuunnitelman laatimisen prosessista.

Jokaisella kohteella on yksilölliset tarpeet pelastussuunnitelman sisällöstä. Kaiken pelastussuunnitelmalle oleellisen tiedon ei myöskään välttämättä tarvitse olla kirjattuna itse pelastussuunnitelmaan, mutta pelastussuunnitelmasta tulee löytyä tieto siitä, missä sen ulkopuoliset asiakirjat ovat nähtävillä. Tämä on tärkeä tieto sekä kohteen henkilöstölle että viranomaisille.

ERÄS PELASTUSSUUNNITELMA

- 1 YLEISTÄ**
 - 1.1. Tietoja alueesta, kiinteistöstä ja toiminnasta
 - 1.1.1. Kiinteistön rakenteet ja turvallisuustekniikkaa
 - 1.1.2. Käytettävät kemikaalit ja niiden vaarat
 - 1.2. Turvallisuusorganisaatio ja sen tehtävät
 - 1.2.1. Jokaisen työntekijän vastuu
 - 1.2.2. Tehtäväjako vaaratilanteissa
 - 1.3. Tiedottaminen
 - 1.4. Pohja- ja asemapiirustukset
- 2 ENNALTAEHKÄISEVÄ TOIMINTA**
 - 2.1. Riskienarviointi ja ennaltaehkäisevä toiminta riskittäin
 - 2.2. Turvallisuuskävelyt
 - 2.3. Perehdyttäminen
 - 2.4. Henkilökunnan turvallisuuskoulutukset
 - 2.5. Yleisöpahtumien pelastussuunnitelmat ja turvallisuusasiakirjat
- 3 VARAUTUMINEN JA TOIMINTA VAARA- JA HÄIRIÖTILANTEISSA**
 - 3.1. Häätötoimituksen tekeminen
 - 3.2. Tulipalot
 - 3.3. Sisälle suojautuminen
 - 3.3.1. Sähkökatkot
 - 3.3.2. Saastunut vesi tai veden jakelun häiriöt
 - 3.3.3. Jätehuollon häiriötilanteet

LIITTEITÄ:

- Liite 1 Kiinteistön pohjapiirustukset
- Liite 2 Alueen asemapiirustus
- Liite 3 Yhteystiedot
- Liite 4 Riskienarviointi
- Liite 5 Turvallisuuskävelylomake
- Liite 6 Työntekijöiden perehdytyslomake
- Liite 7 Jukiset toimintaohjeet häätötilanteissa
- Liite 8 Henkilökunnan toimintaohjeet kaasuvaaratilanteissa tms.
- Liite 9 Henkilökunnan toimintaohjeet tulipalotilanteissa
- Liite 10 Henkilökunnan toimintaohjeet ensiaputilanteissa
- Liite 11 Henkilökunnan pikaohjeet käytössä olevien kemikaalien turvallisuudesta

Kuva 4. Esimerkki erään pelastussuunnitelman sisällysluettelosta.

2.1 Käynnistys ja kohteen yleistiedot

Pelastussuunnitelman laatiminen aloitetaan vastuuhenkilöiden ja suunnitelman laadintaan osallistuvien muiden henkilöiden valitsemisella. Pelastussuunnitelman laadintaan kannattaa nimetä yksi tai useampi päävastuullinen henkilö, joka vastaa prosessin etenemisestä. Kun valitaan päävastuullisen henkilön lisäksi muita osallistujia, kannattaa pohtia esimerkiksi seuraavia kysymyksiä, jotka auttavat valinnassa:

- Kuka tulee vastaamaan pelastussuunnitelman päivittämisestä sen valmistuttua?
- Millaisia eri tiloja, toimintoja, turvallisuusjärjestelyjä ja teknisiä ratkaisuja kohteessa on, ja ketkä tuntevat ne parhaiten?
- Ketkä tuntevat yrityksen eri toimintojen työtavat ja käytänteet parhaiten?
- Onko yrityksellä jo valmiiksi turvallisuushenkilöstöä, joka voisi osallistua?
- Onko kelläkään henkilöstöstä kokemusta riskienhallinnasta?

Henkilöstöstä valittujen henkilöiden ei välttämättä tarvitse osallistua koko pelastussuunnitteluprosessiin, vaan heitä voidaan hyödyntää ainoastaan esimerkiksi vaarojen ja riskien arvioinnissa.

Kun pelastussuunnitelman laadintaan osallistuvat henkilöt on valittu, laaditaan työnjako ja aikataulut. Tämän jälkeen aloitetaan suunnittelu lähtötietojen kartoittamisella ja kokoamisella. Tämä tarkoittaa sitä, että kerätään tietoa kohteen turvallisuuden nykytilasta. Kartoittamisessa voidaan hyödyntää erilaisia turvallisuuteen liittyviä dokumentteja, kuten esimerkiksi aikaisempia pelastussuunnitelmia, palotarkastusasiakirjoja sekä raportteja kohteessa sattuneista tapaturmista ja läheltä piti -tilanteista. Lisäksi kootaan kiinteistön turvallisuuteen liittyvät perustiedot, kuten esimerkiksi kerrosten, portaikkojen ja hissien määrä ja kiinteistössä päivittäin työskentelevien ihmisten arvioitu määrä (mikäli on vuorotyötä, paljonko ihmisiä arviolta työskentelee kussakin vuorossa).

On suositeltavaa myös kirjata turvallisuudesta vastaavien henkilöiden yhteystiedot vastuualueineen pelastussuunnitelman erilliseen liitteeseen. Tällä tavoin olennaiset yhteystiedot löytyvät helposti yhdestä paikasta ja niiden päivittäminen on myös helpompaa, eikä suunnitelmaa tarvitse

hyväksyttää yhteystietomuutosten jälkeen aina yrityksen johdolla. Henkilöiden nimet ja puhelinnumerot ovat todennäköisesti tietoja, jotka vaihtuvat useimmin kuin muut tiedot. Kohde ja sen koko vaikuttavat siihen, ketkä kaikki ovat turvallisuudesta vastaavia henkilöitä tai tahoja, mutta näitä yhteystietoja voivat olla esimerkiksi:

- kiinteistön omistaja/haltija
- turvallisuuspäällikkö ja mahdollinen varahenkilö
- kerros-/alue- tai osastovastaavat
- paloilmioittimen hoitaja ja varahenkilö sekä mahdolliset muut laitteiston käyttöön koulutetut henkilöt
 - näiden tulee aina olla kohteessa toimivia henkilöitä, jotka ovat saaneet paloilmioittimen käyttöön koulutuksen – tähän kohtaan ei voi siis kirjata esimerkiksi kiinteistönhuollon päivistysnumeroa
- isännöinti tai kiinteistön omistaja
- kiinteistönhuolto, tarvittaessa erikseen päivistysnumero
- vartiointiliike
- ensiapukoulutuksen saaneet henkilöt
- väestönsuojan hoitajat
- työsuojeluvaltuutettu ja varavaltuutetut
- muut ulkopuoliset kiinteistön hoitamiseen tarvittavat tiedot: palotarkastaja, sähköyhtiön vikailmoitus, vakuutusyhtiö, sammutinhuolto, jäte- ja ongelmajätehuolto, hissien huoltoyhtiö ja päivistysnumero jne.

2.2 Vaarojen ja riskien tunnistaminen

Riskienarviointi toimii koko pelastussuunnitelman perustana. Sen perusteella tehdään päätöksiä kohteen turvallisuussuunnittelun ja tarvittavien toimenpiteiden osalta. Pelastussuunnitelmassa on esitettävä selostus vaarojen ja riskien arvioinnin johtopäätelmistä. Se tarkoittaa:

- vaarojen ja riskien tunnistamista sekä niiden syiden ja seurausten arviointia
- arvioinnin perusteella tehtyjen johtopäätelmien kirjaamista pelastussuunnitelmaan.

Vaara tarkoittaa jotakin tekijää tai tilannetta, joka voi aiheuttaa haitallisen tapahtuman (TSK-sanasto). Vaara voi olla esimerkiksi katolla olevat lumet ja jäät, jotka voivat pudota ihmisten päälle. Vaara aiheuttaa riskin.

Riski on menetyksen, tappion tai vahingon uhka. Riskit voivat kohdistua ihmisiin, eläimiin, omaisuuteen, ympäristöön tai yhteisöllisiin arvoihin (TSK-sanasto). Esimerkiksi katolla olevat lumet ja jäät voivat sieltä pudotessaan aiheuttaa ihmisen tai eläimen kuoleman tai vammautumisen tai ajoneuvon vaurioitumisen.

Pelastuslain lisäksi monet muut lait edellyttävät vaarojen arviointia työpaikoilla esimerkiksi työturvallisuuslaki. Pelastuslaki ja työturvallisuuslaki eroavat toisistaan siten, että pelastuslain mukaan kiinteistön, sen toiminnan ja ympäristön vaaroja tulisi arvioida työntekijöiden, asiakkaiden, omien tai lähialueen asukkaiden ja satunnaisten ohikulkijoiden turvallisuuden osalta. Työturvallisuuslaissa arvioidaan taas työsuoritukseen ja työympäristöön liittyviä vaaroja. Riskinarviointeja on hyvä yhdistää, jos se on suinkin mahdollista, mutta se täytyy ratkaista organisaatiokohtaisesti. Olennaista on, että arvioinnit ovat yhteneväiset, mikäli ne tehdään erikseen. Hyvä esimerkki on tulipalo, joka varmasti nousee esiin molempien arvioiden kautta.

Tärkeintä on aluksi selvittää, mitä kaikkea voi sattua, miksi, ja mitä siitä voi seurata? Arviointityötä tehdessä on otettava huomioon myös kohteen tavanomaisesta poikkeava käyttö ja tilapäinen käyttötavan muutos².

Esimerkkejä: Hallin käyttö monitoimihallina (messut yms.), koulurakennuksen käyttö majoitustarkoitukseen, kutsuvierastilaisuus. Tällaisille tapauksille on ominaista henkilömäärän kasvu rakennuksen tilojen tavanomaiseen käyttöön nähden ja/tai käyttötavan muutos, jolloin myös riskit voivat olla tavanomaista olennaisesti suuremmat. Rakennuksen normaalista poikkeava käyttö voi aiheuttaa myös täysin uusia riskejä, jotka täytyy riskienarvioinnissa ottaa huomioon.

Mikäli mahdollinen tavanomaisesta poikkeava käyttö tai tilapäinen käyttötavan muutos aiheuttavat riskien suurentumista tai luovat uusia riskejä, kannattaa näiden poikkeavien tilanteiden käsittelyyn ja niihin varautumiseen luoda oma osionsa pelastussuunnitelmaan. Suurista useita satoja ih-

² Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011, 2 §.

misiä keräävistä yleisötapahtumista tai mikäli tapahtuma aiheuttaa sivullisille ja ympäristölle haittaa esim. liikennejärjestelyitä tai melua, tulee tehdä kirjallinen ilmoitus poliisille. Pelastusviranomaiset tekevät erillisiä palotarkastuksia liittyen esimerkiksi tilapäismajoitukseen. Mikäli tapahtuman luonne edellyttää erillistä pelastussuunnitelmaa, se tulee lähettää pelastuslaitokselle vähintään 14 päivää ennen tapahtumaa. Pelastuslaitokselle tulee ilmoittaa myös ilotulitteiden tai tehosteiden käytöstä sekä tuliesityksistä.

Aikaraja on näihin ehdoton, joten kannattaa olla ajoissa yhteydessä paikallisiin viranomaisiin.

2.2.1 Riskejä on sekä sisäisiä että ulkoisia

Työpaikan riskit voidaan jaotella sisäisiin ja ulkoisiin. Sisäiset riskit on usein helppo tunnistaa, koska ne liittyvät kiinteistössä tapahtuvaan toimintaan ja niiden suuruuteen sekä niiden toteutumiseen on myös helppo vaikuttaa. Ulkoiset riskit voi olla vaikeampi tunnistaa, koska niiden toteutumiseen voidaan harvoin itse vaikuttaa. Ulkoisiin riskeihin varautumalla voidaan kuitenkin minimoida aiheutuvien vahinkojen suuruus.

Sisäisiä riskejä

Työpaikan koneet ja laitteet pysyvät käyttäjilleen varsin turvallisina, kun niiden kunnossapidosta huolehditaan. Vaarat ja riskit johtuvatkin usein ihmisten jokapäiväisestä toiminnasta ja käyttäytymisestä: noudatetaanko turvallisuusohjeita aina, vai onko tapana ottaa riskejä kiireeseen tai muuhun syyhyyn vedoten?

Inhimillisten erehdysten, virheiden ja väärinkäsitysten tai tiedon puutteen aiheuttamat onnettomuudet saavat alkunsa usein työolosuhteissa piilevistä ongelmista. Organisatoriset ja johtamistaidon puutteet altistavat työntekijöitä erehdyksiin, huolimattomuuteen ja riskinottoon. Onnettomuusriskejä aiheuttavat tavallisesti puutteelliset turvallisuusohjeet, huonokuntoiset työvälineet, vaikeasti saatavilla olevat turvallisuusvälineet, epäjärjestys, jatkuva kiire, liialliset ylityöt sekä puutteellinen koulutus tai tiedonkulku.

Työyhteisön tyypillisiä sisäisiä riskejä ovat tapaturmat, ilkivalta, rikokset ja tietoturvaan liittyvät riskit. Vaarallisten aineiden käyttöön liittyy myös mahdolliset ympäristövahingot. On syytä selvittää, miten jokin päästö, vuoto, räjähdys tai muu onnettomuus voisi aiheuttaa maaperän, veden tai ilman saastumista. Myös virheet teknisissä tai tietojärjestelmissä saattavat aiheuttaa onnettomuus-, vaara- tai vahinkotilanteen.

Toimitilarakennuksen ulkopuolella olevat mahdolliset riskit tulee myös selvittää, kuten katolta putoavat lumet ja piha- tai jalankulkualueen liukkaus.

Yleisin kuolemaan tai sairaalahoitoon johtanut tapaturmatyyppi on kaatuminen ja putoaminen. Kaatumiset aiheuttavat siis erityisen paljon sairauspoissaoloja. Suurin osa kaatumisista tapahtuu tasaisella paikalla. Tyypilliset kaatumista aiheuttavat asiat sisätiloissa ovat märät tai lumiset jalkineet, liukas lattiamateriaali, vettä tai muuta liukkautta lisäävää ainetta lattialla tai tavaraa kulkuväylillä. Ulkona liukkaus ja säähän sopimattomat jalkineet aiheuttavat paljon kaatumisia. Liukkauden torjunta on yksi tärkeimmistä turvallisuutta lisäävistä toimenpiteistä, vaikka vaara kuulostaakin kovin arkiselta tai vaatimattomalta.

Kuva 5. Yleisin kuolemaan tai sairaalahoitoon johtanut tapaturmatyyppi on kaatuminen ja putoaminen. Siksi liukkauden torjunta on yksi tärkeimmistä turvallisuutta lisäävistä toimenpiteistä.

Ulkoisia riskejä

Työpaikalla saatetaan joutua vaaraan myös omasta toiminnasta riippumattomista syistä. Onko työyhteisön sijainti sellainen, mistä voi koitua vaaraa, tai harjoitetaanko lähistöllä vaarallista toimintaa? Näissä asioissa kannattaa tehdä yhteistyötä pelastusviranomaisen kanssa, joka on selvittänyt ja arvioinut alueella olevat vaarat ja riskit määrittellessään alueen pelastustoimen palvelutasoa.

Tyypillisiä uhkatekijöitä ovat suuret tulipalot ja kemialliset onnettomuudet sekä liikenneonnettomuudet vilkkailla liikenneväylillä sekä linja-auto- ja rautatieasemilla. Onnettomuus-, vaara- ja vahinkoti-lanne voi olla seurausta myös rikollisesta toiminnasta, ilkivallasta, tuhotöistä tai sabotoinnista. Katkokset sähkön, veden tai lämmön saannissa voivat aiheuttaa odottamattomia tilanteita, samoin tulva, myrsky tai muut luonnonvoimat.

Poikkeusolot ovat ulkopuolisia uhkatekijöitä, joihin on myös varauduttava. Tällaisia ovat tyypillisesti suuronnettomuudet liittyen esimerkiksi sähköjakeluun tai tietoverkkoihin, jotka eivät ole hallittavissa viranomaisten normaalisti käytettävissä olevin voimavaroin. Poikkeusoloja ovat erityisesti myös sotatila tai sen uhka tai kun vallitsee jokin erityisen vakava talouselämän uhka tai laajalle levinnyt vaarallinen kulkutauti. Tarkempi poikkeusolojen määrittely on Valmiuslain (1552/2011) 3 §:ssä.

Tuhopolttujen mahdollisuus on syytä ottaa huomioon. Järjestyksen ja siisteyden ylläpito ehkäisee tuhopolttuja, joita tilastojen mukaan on rakennuspaloista noin kolmannes. Vaaratilanteiden ja onnettomuuksien ehkäisyyn vaikuttavat merkittävästi myös vaarallisten aineiden säilytys, tavaroiden ja jätteiden säilytys riittävän etäällä rakennuksista, vartiointi ja kulunvalvonta. Hyvän valaistuksen lisääminen on hyvä ja edullinen tapa torjua rikollista toimintaa alueella.

Tuhopolttujen ehkäisystä kerrotaan tarkemmin SPEKin julkaisussa Pihan jäteasiat ja tuhopolttojen torjunta. Tarkasta myös vakuutusyhtiösi suojele-/turvallisuusohje, millä etäisyydellä rakennuksista jäteastioita ja muuta palavaa tavaraa saa säilyttää. Vakuutuksen ehdot tulee muutoinkin lukea huolella, jotta ei tule vahinkojen myötä ikäviä yllätyksiä, ja toisaalta sieltä voi saada hyviä vinkkejä. Lisäksi vakuutusyhtiöt avustavat usein mielellään kiinteistön turvallisuuden kehittämisessä. Heillä on sama tavoite kuin vakuutuksenottajalla; ettei vahinkoja sattuisi.

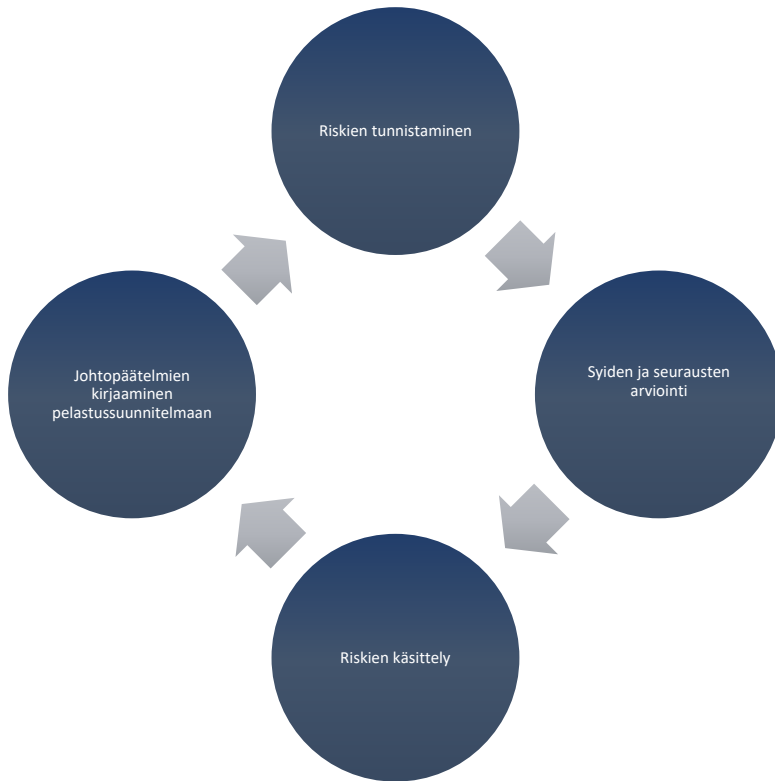
Korjaus- ja muutostöihin liittyviä riskejä voidaan vähentää hyvällä suunnittelulla. Erityistä huomiota on tällöin kiinnitettävä tulitöiden turvallisuuteen. Tulityö on työtä, jossa syntyy kipinöitä tai jossa käytetään liekkiä tai muuta lämpöä ja joka aiheuttaa palovaaraa. Tavallisimpia tulitöitä ovat kaasuihitys, poltto- ja kaarileikkaus, laikkaleikkaus, metallien hionta ja kuivaimapuhallus.

Kuva 6. Korjaus- ja muutostöihin liittyviä riskejä voidaan vähentää hyvällä suunnittelulla. Erityistä huomiota tulee kiinnittää tulitöiden turvallisuuteen.

Työyhteisön on syytä laatia pysyvä ohje tulitöiden turvallisesta tekemisestä – tulityösuunnitelma – joka liitetään pelastussuunnitelmaan. Tulitöissä on noudatettava vakuutusyhtiön tulityöohjetta. Vakuutusyhtiöiden ja SPEKin asiantuntijat antavat aiheeseen liittyvää neuvontaa.

Tulityösuunnitelmasta ja tulitöissä noudatettavasta turvallisuudesta löytyy tietoa SPEKin oppaasta Ryhdyttäessä tulitöihin..., sekä standardeista SFS 5900 (tulityöt) ja SFS 5991 (kattotulityöt).

Kuva 7. Esimerkki riskienarviointiprosessista.

Riskienarvioinnissa voidaan käyttää erilaisia järjestelmällisiä menetelmiä. Niiden avulla riskienarviointi tuottaa harkittuja lopputuloksia, jotka on myös dokumentoitu niin, että niitä voidaan hyödyntää pelastussuunnittelussa. Seuraavissa riskienarviointiprosessia selittävässä kohdissa on nimetty joitain esimerkkejä tällaisista menetelmistä.

On kuitenkin tärkeää huomioida, että mitä haastavampi menetelmä on toteuttaa, sitä parempaa osaamista se vaatii menetelmän vetäjältä ja osallistujilta. Pelastussuunnitelma ei kuitenkaan vaadi mitään erityistä riskienarvointimenetelmää, joten riskienarvioinnin voi hyvin tehdä hyvin yksinkertaisella tavalla tunnistamalla riskit ja pohtimalla niihin tarvittavat ennaltaehkäisykeinot.

2.2.2 Riskien tunnistaminen

Yksinkertaisimmillaan vaarojen ja niiden aiheuttamien riskien tunnistaminen tarkoittaa luettelon laatimista todennäköisistä vaarakohteista ja -tilanteista. Riskejä voivat olla esimerkiksi tulipalo, kaatuminen, kaasuvaara lähi-alueella, sairaskohtaus ja sähköisku. Jokaisella kohteella on erilaisia riskejä, joten ne täytyy myös tunnistaa kohdekohtaisesti. Kun arvioidaan työpaikan riskejä, voidaan apuna käyttää muiden työpaikkojen havaitsemia tai erilaisissa malleissa lueteltuja riskejä, kun muistetaan poistaa ne riskit, jotka eivät koske omaa työpaikkaa, ja lisätä puuttuvat riskit.

Riskien tunnistamisessa on erittäin suositeltavaa hyödyntää työyhteisön kokemusperäistä tietoa riskeistä. Riskien tunnistamisvaiheeseen kannattaa valita mukaan työyhteisöstä henkilöitä mahdollisimman monipuolisesti eri toiminnoista. Esimerkiksi elintarviketuotantoon erikoistuneella tehtaalla monipuolinen valinta voi tarkoittaa muun muassa koneidenkäyttäjiä ja -huoltajia, linjastotyöntekijöitä, tavaran vastaanottoa ja lähettämötyöntekijöitä, trukinkuljettajia sekä linjaesimiehiä ja kouluttajia. Riskien tunnistamisessa voidaan myös hyödyntää asiakirjoja ja muuta aineistoa, jotka on kartoitettu pelastussuunnittelun käynnistysvaiheessa (kts. kohta 3.1).

Esimerkkejä tunnistamismenetelmistä:

- turvakävely
- aivoriihi tai ideointipalaveri.

Riskien tunnistaminen ei ole koskaan täysin valmista, koska ympäröivä maailma ja työpaikan toimintakin saattaa muuttua jatkuvasti. Tulee uusia ihmisiä ja uutta osaamista, jotain osaamista saattaa kadotakin. Ympäristön riskit muuttuvat myös. Riskien tunnistamista on hyvä arvioida säännöllisesti ja eri näkökulmista. Näin tulee arvioida riskejä mahdollisimman monipuolisesti. Riskien arvioinnissa voi käyttää muun muassa näitä muuttuvia tekijöitä:

- riskienarviointitiimin henkilöitä, esimerkiksi päiväkodeissa ja kouluissa riskienarviointiin voivat osallistua myös lapset – arviointia tulee kuitenkin ohjata henkilö, joka koordinoi kokonaisuutta ja ymmärtää riskienarvioinnin perusteet
- eri toimintoja: arviointi osastoittain, työtiloittain tms.

- kiinteistön turvallisuuden näkökulmia, esimerkiksi piha- ja tealueen osalta
- eri vuodenaikoja
- eri vuorokauden aikoja.

2.2.3 Syiden ja seurausten arviointi

Kun eri riskejä on kattavasti tunnistettu, on aika pohtia, mitkä asiat tai tapahtumat voivat johtaa niiden toteutumiseen (eli esimerkiksi tulipalon syttymiseen). Riskien syiden ja seurausten arvioinnissa kannattaa myös hyödyntää työyhteisön kokemusta mahdollisuuksien mukaan. Syitä ja seurauksia arvioidaan jokaiselle tunnistetulle riskille.

Kuva 8. Syiden ja seurausten arviointi.

Syitä riskien toteutumiseen on yleensä monia, ja ne voivat toteutua myös erilaisten tapahtumaketjujen seurauksena. Esimerkiksi tulipalon syttymisen syinä voi olla laitevika, unohdus, huolimattomuus, tulityöt, tuhopoltto ja tupakointi. Kun syitä eri riskeille on tunnistettu, täytyy pohtia, miten nämä syyt voisivat aiheuttaa riskin toteutumisen. Voiko esimerkiksi unohdus tai huolimattomuus laitteen käytössä aiheuttaa tulipalon tai sähköiskun? Onko rakennuksen seinustalla tavaraa, jonka tuhopolttaja voisi sytyttää? Entä onko tupakointipaikka liian lähellä aluetta, jossa säilytetään tai käytetään herkästi syttyviä aineita?

Seurauksia riskien toteutumisesta voivat olla esimerkiksi vammautuminen tai kuolema, toiminnan täysimittainen tai osittainen keskeytyminen, aineelliset vahingot ja taloudelliset menetykset sekä ympäristövahingot. Riskin toteutuminen voi aiheuttaa myös useita seurauksia samanaikaisesti.

2.2.4 Riskien käsittely

Kun riskien syitä ja seurauksia on arvioitu, voidaan jokaisen riskin kohdalla tehdä päätöksiä siitä, vaatiiko niiden hallintaan saaminen toimenpiteitä eli ennaltaehkäisykeinoja. Ennaltaehkäisykeinoilla tarkoitetaan esimerkiksi prosesseja, käytäntöjä, laitteita, varusteita ja koulutusta, joiden avulla riskejä voidaan poistaa tai pienentää. Lisäksi on tilanteita, joissa vain hyväksytään tiettyjä riskejä. Toki ennaltaehkäisykeinoilla pyritään minimoimaan riski vähintään siedettäväksi. Esimerkiksi liukkaalla säällä ulkona kävely: tiedämme, että kaatumisessa on riski olemassa, mutta pyrimme minimoimaan sitä asianmukaisilla jalkineilla, puhtaanapidolla ja hiekoituksella sekä katsomalla, mihin astumme.

Riskin poistaminen	Riskin pienentäminen
<ul style="list-style-type: none">• Riskin toteutumisen aiheuttavia vaaroja voidaan poistaa.• Esimerkki: riski portaissa liukastumiseen voidaan poistaa asentamalla pitävät liukuesteet portaisiin. Riskin poistaminen on ensisijainen vaihtoehto, etenkin jos riskin seuraukset ovat merkittäviä tai vakavia.	<ul style="list-style-type: none">• Vakaviakaan riskejä, kuten esimerkiksi tulipaloriskiä, ei kuitenkaan ole aina käytännössä mahdollista täysin poistaa.• Kun riskiä ei ole mahdollista poistaa, voidaan sen toteutumisen todennäköisyyttä, seurausten vakavuutta ja/tai altistusta riskin lähteelle kuitenkin pienentää.• Riskiä voidaan pienentää esimerkiksi turvatekniikalla, henkilöstön koulutuksella, ohjeilla, henkilönsuojaimilla tai vaihtamalla vaaraa aiheuttava toiminta turvallisempaan. Esimerkki: vaarallisesta kemikaalista aiheutuvaa tapaturmariskiä voidaan pienentää korvaamalla kemikaali vähemmän haitallisella.

Taulukko 1. Riskin poistaminen tai riskin pienentäminen.

Riskin suuruuteen vaikuttavat sen todennäköisyys, toistuvuus sekä vahinkojen ja niiden seurausten suuruus. Riskien suuruuden arviointi antaa lähtökohdat sille, miten hallintakeinoja priorisoidaan. Riskejä löytyy järjestelmällisen tunnistamisen avulla kuitenkin usein niin runsaasti, että niiden kaikkien poistaminen tai pienentäminen ei ole mahdollista. Jos jokin riski arvioidaan vähäiseksi tai merkityksettömäksi, voi se vaatia ainoastaan seurantaan siltä varalta, että kyseinen riski kehittyy vakavammaksi. Tai toisaalta jos jokin pienehkö riski on helppo poistaa tai pienentää, se kannattaa tietysti tehdä heti.

Riskienhallinnan kannalta onkin tärkeää tunnistaa kiireisimmin toimenpiteitä vaativat ongelmat. Näitä ovat yleisimmät vaaraa aiheuttavat tekijät sekä vakavimmat riskit.

Riskien suuruuden ja vakavuuden arviointiin voidaan käyttää riskimatriisia, jota voidaan hyödyntää riskien suuruuden määrittelyssä ja niiden priorisoinnissa. Riskimatriisin käyttö ja yhteisen arviointitavan löytäminen vaatii kuitenkin organisaation sisällä yhteistä linjaa ja käsitystä esimerkiksi riskin suuruudesta tai vakavuudesta. Joten matriisin käyttö vaatii aina henkilön, joka ohjaa arviointia. Henkilöllä tulee olla perusymmärrys riskienarvioinnin tekemisestä ja sen haasteista, jotta saadaan mahdollisimman totuudenmukainen arvio riskeistä.

Riskien todennäköisyyden ja vakavuuden arvio on aina subjektiivinen näkemys, eikä riskimatriisia käyttämälläkään saada selville riskin todellista tai tarkkaa suuruutta. Samasta syystä riskienarvioinnissa tulee olla yksi henkilö ohjaamassa, jotta arviointi pysyy samankaltaisena koko prosessin ajan ja riskien lopulliset suuruudet olisivat mahdollisimman vertailukelpoisia.

Riskien suuruuden arviointiin vaikuttavat muun muassa arviota tekevien henkilöiden omat käsitykset, ennakoasenteet sekä tietotaso käsiteltävästä riskistä ja sen eri ulottuvuuksista.

Lisäksi joidenkin riskien kohdalla ei ole mahdollista tai järkevää arvioida yhtä oikeaa todennäköisyyttä, vaan niiden toteutuminen riippuu täysin ennaltaehkäisykeinojen riittävydestä ja toimivuudesta. Esimerkiksi tulipalon todennäköisyyteen vaikuttaa, kuinka hyvin ennaltaehkäisykeinot ovat toteutettu. Jos kiinteistössä on viallisia sähkölaitteita tai sähköasennukset

tehty huonosti, kasvaa riskin todennäköisyys merkittävästi. Näin ollen esimerkiksi tulipalon riskit on syytä arvioida vaaran aiheuttajan mukaan, jokainen erikseen.

Pelastussuunnitelman osalta riskienarvioinnin voi tehdä myös ilman riskimatriisin tai muun vastaavan työkalun käyttöä. Tällöin riskien tunnistamisen jälkeen arvioidaan riskeistä yleisellä tasolla vakavaa vahinkoa aiheuttavat sekä yleisimmät riskit. Näiden riskien ennaltaehkäisykeinot ratkaistaan ensisijaisesti ja sen jälkeen pohditaan muita riskejä. Olennaista olisi löytää suuret ja pienet riskit sekä saada ne jonkinmoiseen ”tärkeysjärjestykseen”.

Todennäköisyys	5	5	10				<p>Punainen = sietämätön riski: Korjaavat toimenpiteet käyntiin heti. Toiminta tulee lopettaa tai ainakin siitä tulee varoittaa asianosaisia välittömästi.</p> <p>Oranssi = merkittävä riski: Riski korjataan tai sitä pienennetään mahdollisimman pian. Riskistä tulee varoittaa asianosaisia heti.</p> <p>Keltainen = kohtalainen riski: Riski korjataan tai sitä pienennetään kohtuullisella aikataululla, mikäli se on mahdollista.</p> <p>Vihreä = pieni riski: Mikäli riski on helppo korjata tai pienentää, tehdään niin. Riskin kehittymistä tulee seurata.</p>
	4	4	8	12			
	3	3	6	9	12		
	2	2	4	6	8	10	
	1	1	2	3	4	5	
		1	2	3	4	5	Seuraukset

- Todennäköisyyden suuruus 1-5
Seurausten suuruus 1-5
- Ruudukon sisällä olevat numerot 1–25 kuvaavat riskilukua.

Kuva 9. Riskilukumatriisi.

Riski on sitä suurempi, mitä korkeampi riskiluku (1–25) sille matriisin avulla arvioidaan. Mikäli riskin seuraukset ovat vakavat, tulee riski todennäköisyydestä riippumatta aina poistaa, jos suinkin mahdollista. Lisäksi on hyvä huomata, että vaikka riskin seuraukset olisivat hyvin pieniä, mutta sen todennäköisyys erittäin suuri, kannattaa kyseinen riski tietysti poistaa, jos se on jokseenkin helppoa.

Jotta riskille voidaan määrittellä riskiluku, tarvitaan arviointikriteereitä. Arviointikriteerit tulee miettiä jokaisessa kohteessa omaan toimintaan soveltuviksi. Esimerkkitaulukko, kuinka kriteereitä voisi määrittellä:

Todennäköisyyden kriteerit		Seurausten kriteerit	
5	Erittäin todennäköinen – voi tapahtua useammin kuin kerran vuodessa.	5	Erittäin vakava loukkaantuminen, joka johtaa pysyvään työkyvyn menetykseen tai kuolemaan. Isot ympäristövahingot, joiden hallintaan saaminen ja korjaaminen vaatii merkittäviä resursseja. Kustannukset: 100 000–500 000 €
4	Todennäköinen – voi tapahtua kerran vuodessa.	4	Vakava loukkaantuminen, joka aiheuttaa yli 30 päivän sairauspoissaolon ja työkyvyn alenemisen. Laaja ympäristövahinko, jonka hallintaan saaminen ja korjaaminen vaatii suuria resursseja. Kustannukset: 50 000–100 000 €
3	Mahdollinen – voi tapahtua kerran viidessä vuodessa.	3	Loukkaantuminen, joka vaatii sairaalakäynnin ja alle 30 päivää sairauspoissaoloja. Ympäristövahinko, joka vaatii kohtalaisia resursseja hallintaan saamiseksi ja korjaamiseksi. Kustannukset: 10 000–50 000 €
2	Epätodennäköinen – voi tapahtua kerran 5–10 vuodessa.	2	Lievä loukkaantuminen, joka voidaan hoitaa paikan päällä ensiavulla. Lievä ympäristövahinko, joka saadaan pienillä toimenpiteillä hallintaan ja korjattua. Kustannukset: 0–10 000 €
1	Erittäin epätodennäköinen – ei välttämättä tapahdu koskaan tai harvemmin kuin kerran kymmenessä vuodessa.	1	Pieniä henkilö- ympäristö- tai omaisuusvahinkoja, joilla ei ole lainkaan vaikutusta toimintaan tai sen jatkuvuuteen.

Taulukko 2. Riskikriteerien määrittely.

Esimerkki:

Onnin Omenatehtaalla on tunnistettu riski: "Suuresta haudutuskattilasta vuotaa kuumaa omenasosetta työntekijöiden kulkuväylälle". Riskin suuruus halutaan tehtaalla selvittää. Toimitusjohtaja Onni sekä viisi työyhteisön jäsentä tulevat pohdinnan jälkeen seuraavaan lopputulokseen:

- Kattilan vuotaminen on mahdollista sen kunnon vuoksi, joten se saa kriteeritaulukon mukaisesti todennäköisyydeksi 3 eli mahdollinen.
- Omenasose on tulikuumaa, joten sen tippuminen henkilökunnan niskaan voisi aiheuttaa erittäin vakavia seurauksia, jolloin seuraukset saa arvon 5.

Todennäköisyys	5	5	10	15	20	25
	4	4	8	12	16	20
	3	3	6	9	12	15
	2	2	4	6	8	10
	1	1	2	3	4	5
		1	2	3	4	5
		Seuraukset				

Tämän jälkeen katsotaan riskimatriisista todennäköisyysluvun 3 ja seurausluvun 5 risteyspiste viereisen havainnekuvan mukaisesti.

Näin ollen riskin suuruudeksi saatiin matriisin mukaan 15, joka on matriisin punaisella alueella. Tämä tarkoittaa sitä, että kyseistä riskiä täytyy välittömästi pienentää hallintakeinoilla ja asianosaisia tulee varoittaa vaarasta.

Kuva 10. Esimerkki riskimatriisista.

2.2.5 Johtopäätelmien kirjaaminen pelastussuunnitelmaan

Pelastussuunnitelmaan kirjattavilla riskienarvioinnin johtopäätelmillä tarkoitetaan käytännössä sitä, että suunnitelmaan tehdään yhteenveto riskienarvioinnin perusteella merkittävimmiksi todetuista riskeistä sekä niiden mahdollisista syistä ja seurauksista. Johtopäätelmien yhteyteen tai omaksi osiokseen pelastussuunnitelmaan kirjataan toimenpiteet ja ohjeet, joilla näiden merkittävimpien riskien toteutumista ennaltaehkäistään. Koko henkilökunnan tulee tiedostaa tyypillisimmät ja vakavimmat työpaikan riskit. Ennaltaehkäiseviä ohjeita käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa 2.3.

2.3 Ennaltaehkäisevät toimenpiteet

Riskienarvioinnin perusteella tehdään johtopäätöksiä siitä, mitkä ovat niitä riskejä, joiden toteutumisesta voidaan ehkäistä kirjallisilla ohjeilla. Ohjeet voivat liittyä esimerkiksi tulipaloriskiin, tapaturmiin tai kiinteistötekniikkaan. Ohjeiden ei tarvitse välttämättä olla osa pelastussuunnitelmaa, mutta pelastussuunnitelmassa on oltava selvitys siitä, mitä ohjeita on annettu sekä yhteenveto niiden sisällöstä. Huomioi ennaltaehkäisevien ohjeiden osalta ainakin seuraavat asiat:

- Ennaltaehkäisevät ohjeet laaditaan kaikkiin niihin riskeihin, joiden toteutumiseen voidaan ja on tarpeen ohjeita antamalla vaikuttaa.
- Ohjeita on myös mahdollista noudattaa käytännössä.
- Ohjeet ovat kohdekohtaisia niiltä osin kuin tarpeellista.
- Ohjeet ovat helposti ymmärrettäviä.
- Ohjeita laadittaessa otetaan huomioon eri käyttäjäryhmät, ne esimerkiksi käännetään eri kielille.
- Ohjeet viedään käytäntöön perehdytyksen tai muiden keinojen avulla.
- Kohteesta otettuja valokuvia sekä kohteen pohjakarttoja kannattaa hyödyntää toimintaohjeissa, esimerkiksi valokuva kokoontumispaikasta ja pohjakartta, johon on merkitty lähimmät alkusammutusvälineet.

Alla on esimerkki ennaltaehkäisevistä ohjeista:

Tulipalojen ennaltaehkäisy:

Järjestys ja siisteys:

- ylimääräinen palokuorma on poistettu
- roskat ja jätteet laitetaan niille varattuun paikkaan
- jäteastiat ovat peltisiä ja kannellisia
- kulkutiet ja uloskäytävät pidetään vapaina
- vapaa etäisyys sprinklereihin ja paloilmaisimiin on riittävä

Tulityöt:

- tulityösuunnitelmaa on noudatettava (pelastussuunnitelman liitteenä)
- tulitöitä valvotaan ja vartioidaan
- lupakaavakkeet täytetään
- tulityöntekijöillä on voimassa olevat tulityökortit

Koneet ja laitteet:

- laitteet ja koneet ovat kunnossa ja vialliset laitteet poistetaan heti käytöstä
- sähkölaitteet ja -asennukset ovat määräysten mukaiset
- virta katkaistaan työvuoron päättyessä
- kuumien sähkölaitteiden etäisyydet syttyviin aineisiin ovat riittävät
- koneita ja laitteita ladataan valvotusti ja sovituilla paikoilla

Palavat aineet:

- ei ole ylimääräistä palokuormaa
- määrät ovat mahdollisimman pienet
- käyttö- ja merkitsemisohjeita noudatetaan

2.4 Turvallisuusjärjestelyjen kuvaus ja laitteiden ylläpito

Turvallisuusjärjestelyillä tarkoitetaan esimerkiksi rakenteellisia ratkaisuja, teknisiä laitteita ja hankittuja varusteita. Jokaisessa työpaikassa tarvitaan säädösten edellyttämä, pelastusviranomaisen mahdollisesti määräämä tai vakuutusyhtiön edellyttämä (ks. vakuutuksen suojele-/turvallisuusohje) alkusammutuskalusto ja ensiapuvälineistö. Tämän perusvälineistön lisäksi voidaan tarvita työpaikkakohtaiseen toimintaan liittyvien erityisvaarojen edellyttämää turvallisuusvälineistöä, kuten kemikaalivaaran torjumiseksi tarpeellisia varusteita. Väestönsuojaa varten tarvitaan välineet suojan kuntoon laittamista varten sekä välineet poikkeusolojen varalle, kuten pelastus- ja raivauskalustoa sekä henkilönsuojaimia.

Turvallisuusjärjestelyjen tarkoituksena on edesauttaa nopeaa ja tehokasta toimintaa ja minimoida vahinkojen määrää onnettomuustilanteessa ja sen jälkeen. Työpaikan turvallisuusjärjestelyjä voivat olla esimerkiksi:

- palo-osastoinnit
- paloilmoitinjärjestelmä tai palovaroittimet
- automaattinen sammutuslaitteisto
- alkusammutusvälineet
- savunpoistolaitteet
- ilmanvaihtolaitteet ja hätäseis-painike
- veden pääsulku
- sähköpääkeskus
- turvalokeskus
- poistumisjärjestelyt.

Kuva 11. Kuvissa ylhäältä alkaen veden pääsulku, sähkön pääkatkaisija, ilmanvaihton hätäseis, savunpoiston laukaisija ja paloilmoitinpainike.

Turvallisuusjärjestelyt kuvataan pelastussuunnitelmassa riskiin ja sen hallintaan liittyvässä asiayhteydessä. Ei siis välttämättä tarvitse laatia erillistä listaa olemassa olevista järjestelyistä, vaan kirjata turvallisuusjärjestelyt kyseisen riskin kohdalle esimerkiksi toimintaohjeisiin. Näin varmistetaan, että henkilökunta osaa toimia vaaratilanteissa oikein ja hyödyntää turvallisuuslaitteistoja- ja välineitä.

Seuraavassa esimerkki, mitä alkusammutusvälineistä voitaisiin kirjoittaa pelastussuunnitelmaan:

Kaikki alkusammutusvälineet on merkitty asianmukaisilla opasteilla. Koko henkilöstö on saanut alkusammutuskoulutuksen. Alkusammutusvälineiden tarkat sijainnit löytyvät liitteenä olevasta pohjapiirroksesta.

Alkusammuttimet tarkastaa ja huoltaa sopimuksen mukaisesti:

Sammutinhuoltoliike Oy, p. 040-123 4567.

Alkusammutusvälineiden sijainti ja tyyppi:

- Tuotantotila A: 3 jauhesammutinta, 43A 183B C
1 nestesammutin, 43A 233B
- Tuotantotila B: 2 jauhesammutinta, 55A 233B C
- Kahvihuone 1 sammutuspeite
- Palvelinhuone 1 hiilidioksidisammutin 89B

Pelastussuunnitelman liitteiksi kannattaa laittaa piirustuksia, kuten paloilmittimen kaaviokuvat ja pelastuslaitoksen kohdekortti, jos tällaisia on käytettävissä. Olennaisia turvallisuusasioita, kuten alkusammutusvälineiden sijainteja, on hyvä merkitä myös asema-, rakennus- ja pohjapiirustuksiin. Piirustuksia voidaan käyttää henkilökunnan koulutustilaisuuksissa ja perehdyttämisessä. Samassa yhteydessä voidaan havaita myös piirustusten mahdollinen päivitystarve.

Kuva 12. Valokuvat oman kiinteistön sammutuslaitteistoista havainnollistavat käytettävissä olevia sammutuslaitteita.

Kuva 13. Veden pääsulku.

Hyvänä käytäntönä voidaan pitää myös sitä, että turvallisuusjärjestelyjen yhteyteen lisätään kohteessa otettuja valokuvia. Kuvien avulla voidaan havainnollistaa lukijalle esimerkiksi, miltä jokin laite tai kytkin näyttää. Se, millaiset kuvat voivat olla hyödyllisiä, riippuu kohteesta. Niitä voivat olla esimerkiksi kuvat paloilmoitinkeskuksesta, käsisammuttimista ja pika-palopostista, veden pääsulusta ja kokoontumispaikasta.

Ylläpitotoimenpiteistä, niiden määräväleistä, vastuuhenkilöistä ja käytännön toteuttajasta tulee tehdä erillinen taulukko pelastussuunnitelman liitteeksi tai merkitä ne työpaikalla käytössä olevaan sähköiseen järjestelmään, johon suunnitelmassa viitataan. Huoltotoimenpiteet on hyvä kirjata ylös laitteistokohtaisesti. Suunnitelmassa kerrotaan, mistä ajantasaiset huoltotiedot löytyvät. Näin pelastussuunnitelmaan liittyvien turvallisuusjärjestelyjen ylläpidon kokonaisuus on helpompi hahmottaa ja sen toteutumista seurata.

Ylläpitoa vaativien laitteiden ja varusteiden tarkastukset, koestukset, huollot tai muut toimenpiteet suunnitellaan ja vastuutetaan. Lisäksi on tärkeää, että ylläpidon toteutumista käytännössä seurataan aktiivisesti. Näiden laitteiden ja varusteiden ylläpito on erityisen tärkeää:

- paloilmoitinlaitteisto
- automaattinen sammutuslaitteisto
- poistumishälytys- ja turvakuulutusjärjestelmä
- poistumisvalaistusjärjestelmä ja -opasteet
- savunpoistolaitteisto
- alkusammutusvälineet
- palonsulkujärjestelmät tai palo-ovien ovensulkimet
- väestönsuojien varusteet ja laitteet
- muut kiinteistön laitteet, jotka voivat aiheuttaa vaaratilanteita esimerkiksi hissit, nostovälineet.

Kuva 14 Väestönsuojan tarvikelaatikko.

Pelastuslain mukaan edellä mainitut laitteet on pidettävä toimintakunnossa sekä huollettava ja tarkastettava asianmukaisesti. Rakennuksen omistaja, haltija ja toiminnanharjoittaja osaltaan vastaavat rakennuksen yleisten tilojen ja koko rakennusta palvelevista järjestelyistä. Huoneiston haltija taas vastaa laitteistoista hallinnassaan olevien tilojen osalta.

Asianmukaiset huollot ja tarkastukset riippuvat laitteesta. Hyvä käytäntö onkin noudattaa laitteen valmistajan käyttö- ja huolto-ohjeita, ellei lainsäädännössä ole asiaa tarkemmin määritelty. Turvallisuuksilaitteiden huolto- ja kunnossapito-ohjeet on syytä säilyttää kaikkien niitä tarvitsevien saatavilla ja liittää myös rakennuksen käyttö- ja huolto-ohjeen osaksi. Useiden laitteiden, kuten käsisammuttimien, palovaroittimien, paloilmottimien sekä automaattisten sammutuslaitteistojen kunnossapidosta on annettu myös omia säädöksiä.

Lisää tietoa löytyy SPEKin julkaisemasta oppaasta "Paloturvallisuuslaitteet ja -järjestelyt".

2.5 Toimintaohjeet

Vaaratilanteiden varalle on hyvä laatia eritasoisia toimintaohjeita eri käyttäjille. Esimerkiksi tulipaloihin on hyvä laatia julkiset ohjeet seinälle sekä erikseen omat ohjeet henkilökunnalle ja turvallisuustiimille. Ohjeiden avulla kukin tietää oman roolinsa ja pystyy omalta osaltaan minimoimaan vaaroista aiheutuvia vaikutuksia. Toimintaohjeet laaditaan kaikkien niiden vaaratilanteiden varalle, joihin ohjeistaminen katsotaan tarpeelliseksi riskienarvioinnin perusteella.

Henkilökunnan yhteiset toimintaohjeet voivat olla myös pelastussuunnitelman liitteinä, yksi ohje per sivu. Tällöin ohjeet ovat helposti päivitettävissä ja tulostettavissa ja koottuna yhteen paikkaan. Turvallisuustiimin ohjeet voivat olla myös liitteinä tai varsinaisessa suunnitelmassa, kumpi tapa sopii paremmin juuri teidän suunnitelmaanne. Julkiset ohjeet sisältävät perustiedot, kuten kuinka vaaratilanteista saa kiinteistössä tiedon, kuinka tilanteissa toimitaan, miten apua hälytetään ja mihin ulkona kokoontutaan.

Mikäli ulkopuoliset henkilöt käyttävät kiinteistön tiloja ilman henkilökunnan paikallaoloa, arvioidaan mitä muita yhteystietoja he tarvitsevat yllättävien tilanteiden varalta. Yllättäviä häiriö- tai vaaratilanteita, joista kiinteistön edustajan tulee saada tieto heti, voivat olla laitevika, tulipalon vaara, ovien lukitukset eivät toimi, vesivahinko, jätevesiviemärien tukkeutuminen tai tulviminen tai jokin laite hälyttää tai antaa merkkiäänä. Ulkopuolisia käyttäjiä voi olla esimerkiksi kuntosaleilla, opiskelu-, harraste- tai kokoontumistiloissa.

Huomioi toimintaohjeiden osalta ainakin seuraavat asiat:

- Toimintaohjeet laaditaan niiden vaaratilanteiden ja onnettomuuksien varalle, jotka riskienarvioinnin perusteella katsotaan mahdollisiksi.
- Ohjeita on mahdollista noudattaa käytännössä.
- Ohjeissa käytetään organisaatiolle tuttuja termejä ja kuvia.
- Ohjeet ovat kohdekohtaisia, niistä käy ilmi:
 - miten vaarasta saa tiedon, esimerkiksi palokellot tai palovaroitin
 - kuinka vaarasta voi varoittaa muita
 - mihin vaaran sattuessa mennään – ulos vai seuraavaan palo-osastoon
 - laitteistot ja muut apuvälineet vaaran varalta

- o poistumistiet, palo-osastoinnin rajat, sammuttimet, kokoontumispaikka – selkein tapa esittää nämä on merkitä ne pohjakuvaan.
- Ohjeet laaditaan tarvittaessa myös eri kielille käännettyinä.
 - Ohjeet ovat selkeitä ja käytännönläheisiä. Huomaa, että on vaaroja, joissa toiminta ja vaiheet riippuvat vaaratilanteen luonteesta ja etenemisestä, esimerkiksi tulipalo. Erilaisia tilanteita voi pyrkiä huomioimaan ohjeissa, mutta yleiset ohjeet on syytä pitää hyvin yksinkertaisina.
 - Ohjeet räätälöidään tarvittaessa työpistekohtaisiksi.
 - Yleiset ja julkiset ohjeet tai tarvittaessa myös henkilökunnan ohjeet kiinnitetään näkyvälle paikalle julkisiin tiloihin tai työpisteisiin. Arvioi julkiset ohjeet työpaikkakohtaisesti, etteivät ne houkuta ulkopuolisia rikolliseen toimintaan.
 - Turvallisuustiimin omista ohjeista tulee selkeästi kertoa vastuualueet ja kuinka toimitaan käytännössä, esimerkiksi katkaisijoiden ja laitteistojen sijainnit.

Kuva 15. Poistuminen poistumistien kautta.

Alla esimerkki eräästä tulipalon toimintaohjeesta:

TULIPALON SATTUESSA

Tässä kiinteistössä on paloilmoitinlaitteisto. Ilmoittimen hälyttäessä ja hälytyksen aiheuttajan löydyttyä soita kuitenkin 112 ja kerro tilanne.

- **Pelasta**

- o itsesi ja vaarassa olevat: poistu lyhyintä turvallista reittiä, älä mene savuun.
- o mikäli havaitset palon, eikä paloilmoitin ole vielä hälyttänyt, varoita muita. painamalla paloilmoitinpainiketta ja huutamalla omaa ääntä käyttämällä
- o opasta vieraita lähimmille poistumisreiteille.

- **Hälytä palokunta**

- o painamalla paloilmoitinpainiketta.
- o varmista soittamalla hätänumeroon 112.

- **Sammuta**

- o lähimmällä alkusammuttimella (katso pohjakuvasta lähin sammutin).
- o suuntaamalla sammute liekkien juureen.

- **Rajoita paloa sulkemalla ovet poistuessasi**

- o vie pois herkästi syttyvät nesteet ja kaasupullot.
- o pysäytä työprosessit.

- **Opasta palokunta paikalle**

- **Mene kokoontumispaikalle: iso pysäköintialue takapihalla**

- o odota lisäohjeita kokoontumispaikalla.

2.6 Häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautuminen

Pelastussuunnitelmassa pitää olla suunniteltuna, kuinka organisaatio on varautunut häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin.

Häiriötilanteita voivat olla³ :

- sähkönjakelun häiriöt
- tietoverkkojen katkokset
- kunnallistekniikan häiriöt, esimerkiksi lämmön- ja vedenjakeluun tai viemäriverkostoihin liittyvät
- myrsky
- tulvat
- vesiepidemiat.

Poikkeusolot ovat puolestaan kansakuntaa vakavasti uhkaavia tapahtumia, joita ovat esimerkiksi⁴:

- Suomeen kohdistuva aseellinen hyökkäys tai siihen vakavuudeltaan rinnastettava hyökkäys ja sen välitön jälkitila (myös tämän kaltaisen hyökkäyksen uhka lasketaan poikkeusoloksi)
- erityisen vakava tapahtuma tai uhka, jonka seurauksena yhteiskunnan toimivuudelle välttämättömät toiminnot olennaisesti vaarantuvat
- erityisen vakava suuronnettomuus
- vaikutuksiltaan erityisen vakava suuronnettomuutta vastaava hyvin laajalle levinnyt vaarallinen tartuntatauti.

Häiriötilanteisiin varautuminen riippuu kohteen toimialasta ja toiminnoista sekä sijainnista. Vaikuttavatko esimerkiksi sähkönjakelun häiriöt olennaisesti turvallisuuteen? Aiheuttavatko myrskyn mahdollisesti kaatamat puut vaaraa työyhteisölle? Entä myrskyn runtelemat rakenteet kuten katon irtoaminen? Sijaitseeko kohde tulvavesialueella ja millaisia vahinkoja tulvavesi voisi aiheuttaa?

3 Sisäministeriön pelastusosasto. 2020. <https://www.pelastustoimi.fi/turvatietao/ehkaise-palon-syttyminen/kokonaisturvallisuus>

4 Valmiuslaki 1552/2011

Pelastustoimi muuttuu poikkeusoloissa väestönsuojeluorganisaatioksi, joka sisältää kaikki kunnan järjestelmät ja muodostelmat. Pahemmissa tilanteissa virallinen apu viivästyy, jolloin omatoimisen varautumisen ja pelastussuunnitelman merkitys korostuu.

Poikkeusoloissa riskit ovat normaaliolosuhteissa arvioituja riskejä suurempia. Niistä pitää ensiksi selviytyä omatoimisesti ja tehokkaammin kuin normaalioloissa. Omatoimisen varautumisen tehtävät (pelastuslaki, 14 §) joudutaan tällöin hoitamaan normaalia vaikeammassa olosuhteissa. Toimintaa yritetään kuitenkin jatkaa mahdollisimman pitkään.

Työyhteisö voi olla valmiussuunnitteluvollinen, jos sillä on merkitystä poikkeusolojen perushuollon tai sotilaallisen maapuolustuksen kannalta. Näillä organisaatioilla tulee olla valmiussuunnitelma. Myös organisaatiot, joilla ei ole velvollisuutta laatia valmiussuunnitelmaa, voivat laatia valmiussuunnitelman heitä koskevien uhkien ja toiminnan kannalta, vaikkapa vähän kevyempänä versiona. Tällöin suunnitelmassa voisi pohtia poikkeuksellisten tilanteiden varalta materiaali- ja raaka-aineväestöjen riittävyttä, laitteiden kunnossapidon ja huollon varmistamista, energiahuoltoa sekä sopimuksien pitävyyttä yhteistyökumppaneiden kanssa.

Pelastussuunnitelma on erittäin tärkeä osa valmiussuunnitelmaa, jota noudatetaan varsin poikkeuksellisissa olosuhteissa. Omatoiminen varautuminen ja työyhteisön valmius toimia itsenäisesti korostuu, mitä vakavammasta uhkasta on kysymys. Viranomaisten apu kohdentuu sinne, missä avun tarve on kriittisin. Isoissa tai laajoissa uhka- tai vaaratilanteissa organisaatio voi joutua toimimaan itsenäisesti esimerkiksi pienien tulipalojen sammuttamisessa tai katon irrotessa myrskyssä.

Valmiussuunnitelman tavoite on, että varmistetaan elintärkeiden toimintojen jatkuminen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa niin, että ihmisten elinmahdollisuudet, yhteiskunnan toimintakyky ja kansallinen itsenäisyys turvataan aina. Suunnitelma rakentuu tunnistettujen kansallisten, alueellisten ja toiminnanharjoittajan uhkien pohjalta. Tunnistettujen uhkien pohjalta suunnitellaan toimintamallit jokaiseen uhkaan: resurssit ja infrastruktuuri (henkilöt, materiaalit, raaka-aineet sekä vaihtoehtoiset toimittajat), ennaltaehkäisykeinot, varautuminen, johtaminen ja vastuualueet, yhteistoiminta ja rajapinnat, ylläpito, koulutukset ja harjoitukset. Lisäksi organisaation tu-

lee tehdä puolustusvoimille henkilövaraukset (VAP) sekä mahdolliset tila- ja kuljetuskaluston varaukset.

Moni organisaatio jatkaa toimintaansa poikkeusoloissa niin pitkään kuin se on mahdollista. Tämä on kansallisen kriisinkestämisen ja toipumisen kannalta tärkeää. Tällöin osa henkilökunnasta voi olla armeijan palveluksessa tai väestönsuojelullisissa tehtävissä. Tästä johtuen henkilökuntaa on käytettävissä vähemmän kuin normaalioloissa, ja kalustoa – kuten ajoneuvoja ja rakennuksessa olevia tiloja – on ehkä otettu valtion tai viranomaisten käyttöön. Rakennuksen väestönsuoja voidaan varata yleisen väestönsuojeluorganisaation käyttöön, kuten suojelulohkon johtokeskukseksi, jos se on havaittu tarkoitukseen sopivaksi.

2.6.1 Sisälle suojautuminen

Sisälle suojaudutaan myrkylliseltä savulta tai kemikaalilta. Vaara- ja hätätilanteissa viranomaiset varoittavat väestöä vaaratiedotteella ja yleisellä vaaramerkillä. Suojautuminen lähimpiin sisätiloihin ja ohjeiden mukainen toiminta vaaratilanteessa on ensimmäinen ja yleensä riittävä suojautumiskeino. Sisälle suojautuminen ja joditablettien ottaminen on riittävä toimenpide myös ydinvoimalaitosonnettomuudessa yli 20–30 km etäisyydellä voimalaitoksista. Sisätiloja ovat koti, koulu, työpaikka tai muu rakennus.

Esimerkkejä tilanteista, jolloin pitää suojautua sisälle:

- lähialueella tulipalo, jossa syntyy runsaasti myrkyllistä savua
- kaasuvaara, kun lähialueella on tapahtunut vaarallisten aineiden onnettomuus
- säteilyvaara, esimerkiksi ydinvoimalaonnettomuus

Koska vaarallinen savu tai kaasu leviää ulkona melko nopeasti, tulisi henkilökunnan osata sulkea ilmanvaihto omin voimin. Tämä edellyttää, että ilmanvaihdon katkaisijan sijainti tiedetään ja katkaisijan luo on kaikilla pääsy. Hätäseis-painikkeen asentaminen esim. eteistiloihin on usein toimiva ratkaisu, jotta kaikilla on mahdollisuus pysäyttää ilmanvaihto vaaratilanteissa.

Kaikissa kiinteistöissä ei ole koneellista ilmanvaihtoa. Silloin voit tukkia ilmanvaihtoaukot esimerkiksi teipin ja/tai pakastuspussien avulla, mikäli myrkyllistä kaasua tai savua tulee sisätiloihin.

Kuva 16. Sisälle suojautuminen.

Alla on kerrottu sisälle suojautumisen ohjeet, joita voidaan hyödyntää myös harjoittelussa. Sisälle suojautumista on hyvä harjoitella säännöllisesti muutaman vuoden välein, jolloin toimintamalli tulee henkilökunnalle tutuksi ja ilmanvaihdon pysäytystä tulee testattua.

TOIMINTAOHJEET KAASUVAARATILANTEISSA (JA HARJOITUKSESSA)

1. Jos olet ulkona tai autossa, siirry heti sisätiloihin. Sulje auton ilmanvaihto tarvittaessa väliaikaisesti.
2. Sulje ovet ja ikkunat.
Automaattisesti avautuvat ovet, saadaanko ne käsikäytölle? Kuka hoitaa, miten?
3. Pysäytä ilmanvaihto.
Kuka, mistä?
Varmista jokaisesta tilasta, että ilmanvaihto katkeaa.
4. Tiedota kaikkia kiinteistössä olevia henkilöitä vaaratilanteen / harjoituksen alussa ja aikana (kiinteistöön voi tulla vaaratilanteen aikana sisään lisää henkilöitä):
“(Tämä on harjoitus.) Ulkona on vaaratilanne, pysy sisätiloissa. Tässä kiinteistössä on ilmanvaihto nyt pysäytetty. Sisällä olet turvassa.”
5. Tiedota, kun vaara on ohi. Vaaratilanteen aikana saat tietoa radion ja tv:n kautta.
6. Käynnistä ilmanvaihto.
Kuka, miten ja mistä?
Varmista, että ilmanvaihto käynnistyy kaikissa tiloissa.
7. Vaaran mentyä ohi, tuuleta tarvittaessa tilat huolellisesti.

2.6.2 Väestönsuojat

Väestönsuojat on tarkoitettu väestön suojaamiseen sotilaalliselta hyökkäykseltä. Ne antava suojaa rakennuksen sortumiselta (räjähdykset, paineaallot) sekä kemiallisilta taisteluaineilta ja ionisoivalta säteilyltä (ydinaseen kauko-laskeumalta). Yllättävän kaasuvaaran aikana normaalioloissa, ei-sotilaallisen uhkan aikaan, ei siis pidä mennä väestönsuojaan, vaan suojautua muihin sisätiloihin ja sulkea ilmanvaihto.

Lähtökohtaisesti suojat on suunniteltu kiinteistössä asuville, oleskeleville tai työskenteleville. Suojautumistilannetta ohjaa suojan käytöstä vastaava henkilö, esimerkiksi nimetty väestönsuojan hoitaja, ellei toisin ole sovittu. Käytännössä suojaan otetaan ihmisiä saapumisjärjestyksessä.

Todennäköisesti suojaa käytetään melko lyhytaikaiseen suojautumiseen. Hetkellisesti sinne voidaan ottaa ihmisiä niin paljon kuin mahtuu, esimerkiksi suojattavaksi räjähdysvaikutuksilta. Pidempiaikaisessa käytössä suojalle on suunniteltu suojattavien maksimimäärä, joka perustuu mm. tarvittavaan tilaan, ilmanvaihtoon ja varastoidun veden määrään. Yhteissuojissa on sovittu etukäteen suojapaikkoja eri käyttäjille. Yleisiin suojiin otetaan ihmisiä sisään tulojärjestyksessä ja suojat ovat kenen tahansa käytettävissä.

Kuva 17. Väestönsuojan sisäänkäynnin vieressä näkyvät vesipisteet sekä sen ympärillä rimoitukset sulkuteltan eli suojan eteisen rakentamista varten.

Pelastussuunnitelmassa tulee kertoa, onko kiinteistössä väestönsuojaa vai kuuluuko se jonkun yhteissuojan piiriin vai onko kiinteistö kokonaan ilman

väestönsuojaa. Lisäksi suunnitelmassa tulee mainita, mistä väestönsuojaan liittyvät dokumentit, tehdyt huollot ja tarkastuspöytäkirjat löytyvät.

Mikäli kiinteistössä on väestönsuoja, huolehditaan sen toimintakunnosta ja varaudutaan sen käyttöönottoon viranomaisten määräyksestä. Vastuu väestönsuojan kunnosta, vuosihuollosta, tarkastuksista ja muustakin ylläpidosta on kiinteistön omistajalla, ellei sitä ole sopimuksella toisin sovittu. Usein vastuu väestönsuojan huollosta ja käyttöönotosta on siirretty sopimusteitse kiinteistön pääasialliselle toimijalle.

Mikäli sisälle suojautuminen ei riitä ja kiinteistössä ei ole väestönsuojaa, viranomaiset voivat jakaa muiden lähistöllä olevien väestönsuojien käyttöä tarpeen mukaan. Myös muita tiloja voitaisiin osoittaa suojatiloiksi, opastaa tilapäisten suojien tekemiseen tai ohjata väestöä siirtymään turvallisempaan paikkaan. Todellisessa suojautumistilanteessa viranomaiset viestivät kansalaisille, kuinka toimitaan.

Viranomaiset voivat tarvittaessa evakuoida poikkeusolojen lisäksi myös joissakin paikallisissa vaaratilanteissa, kuten oman kiinteistön tai naapurikiinteistön tulipalon tai muun vastaavan onnettomuuden yhteydessä. Tällöin annetaan myös tietoa siitä, mitä varusteita ja elintarvikkeita otetaan mukaan.

Muistilista talokohtaisen väestönsuojan varusteista ja suojelumateriaalista löytyy SPEKin sivuilta.

Kuva 18. Suojan ilmanvaihtolaitteiston vieressä säilytetään usein suojan tarvikkeita: vesisäilytysastiat, wc-pöntöt sekä jäteastiat ja niiden sisäpussit, sulikuteltta ja erillisessä laatikossa suojan muut välineet ja työkalut.

Väestönsuojaa voidaan käyttää muuhun tarkoitukseen, mutta se on voitava ottaa käyttöön väestönsuojana 72 tunnissa viranomaisen määräyksestä. Tätä varten on suositeltavaa, että yksi tai useampi henkilö hankkii riittävän koulutuksen ja huolehtii väestönsuojan ylläpidosta.

Väestönsuojan hoitajan tehtävä ei ole vaikea. Avuksi voi ja kannattaakin ottaa kiinteistön huoltoyhtiö, koska heiltä saa apua mahdollisissa teknisissä asioissa ja pienissä huolloissa. He eivät voi kuitenkaan toimia suojautumistilanteessa suojan hoitajina, koska he eivät voi olla ohjaamassa suojautumista monessa suojassa yhtä aikaa. Väestönsuojan hoitajan kurssuja järjestävät alueelliset pelastusliitot.

Käytännössä suojan hoitajan tehtävänä on tehdä vuosittain kevyt huolto ja tarkistus, jotta kaikki välineet ovat paikallaan. Ilmanvaihtolaitteistoa on hyvä käyttää ensin käsin ja sen jälkeen sähköllä sekä testata padotusventtiilin toimivuus ja tarkistaa, että tiivisteet ja läpiviennit ovat kunnossa. Suojaa käyttöönotettaessa ja suojautumistilanteessa toimintaa ohjaa ja johtaa väestönsuojan hoitaja, ellei kiinteistössä ole toisin sovittu.

Lisäksi väestönsuojiiin on tehtävä 10 vuoden välein tarkastus, josta täytetään vuosihuoltopöytäkirja. Lomake löytyy SPEKin sivuilta. Myös väestönsuojien vuosittaisesta huollosta on hyvä pitää kirjaa täyttämällä samaa lomaketta, jolloin varmistetaan, että kaikki asiat tulee tehtyä. Suojasta on hyvä laatia myös käyttöönottosuunnitelma: tyhjennetään suoja, tarkistetaan varusteet, täytetään vesisäiliöt, valmistellaan suoja tiiviiksi ja otetaan suojan oma ilmanvaihtolaitteisto käyttöön. Mikäli suojassa säilytetään usean toimijan omaisuutta, tulee tyhjentämissuunnitelma käsitellä ja hyväksyä kiinteistön yhtiökokouksessa.

Lisätietoja saa SPEKin oppaasta Väestönsuojan huolto ja käyttö.

2.7 Viestintä pelastussuunnitelman sisällöstä

Pelastussuunnitelmasta viestintä tarkoittaa sitä, että pelastussuunnitelma ja siinä määritellyt toimenpiteet ja ohjeet tulee saattaa kaikkien rakennuksessa toimivien tietoon. Kuitenkaan koko suunnitelmaa ei tarvitse toimittaa koko henkilökunnalle, vaan jokaiselle vain tarpeelliset tiedot. Viestintä ei rajoitu ainoastaan uuden pelastussuunnitelman käyttöönottoaiheeseen, vaan sitä tulee tehdä aina tarpeen mukaan, kun esimerkiksi suunnitelman sisältöä olennaisesti muutetaan tai kun työpaikalle saapuu uutta henkilöstöä.

Pelastussuunnitelman viestintää suunniteltaessa on tärkeää pohtia esimerkiksi:

- Mitä viestitään ja kenelle?
- Mitä keinoja ja kanavia viestinnässä hyödynnetään? Esimerkiksi sähköiset alustat, koulutustilaisuudet, käytännön harjoitukset, ilmoitustaulut.
- Onko viestinnässä huomioitu erilaiset vastaanottajat? Esimerkiksi eri kielitarpeet tai toimintakyvyltään rajoittuneiden erityistarpeet.
- Kuinka usein pelastussuunnitelmasta on tarpeen viestiä? Esimerkiksi aina perehdytyksissä ja vuosittain.
- Kuinka varmistetaan, että viestintä tavoittaa kaikki tarvittavat tahot?
- Voiko joidenkin asioiden viestintää tehostaa esimerkiksi kuvilla ja kartoilla?

Erikseen on suunniteltava, miten asiakkaat ja yleisö saavat tiedon turvaohjeista. Tavarataloissa, teattereissa ja muissa yleisön kokoontumistiloissa turvaohjeita voidaan antaa opastekilvissä ja -tauluissa ("No Smoking" jne.). Lisäksi on huolehdittava turvamerkkien ja opasteiden näkyvyydestä ja riittävydestä. Julkisissa tiloissa, kuten hotelleissa, on hyvä laittaa ohjeet asiakkaille selkeästi näkyville. Asiakkaiden turvallisuus riippuu henkilökunnan osaamisesta ja kuulutuksista eri kielillä. Yleisötapauksissa turvallisuusohjeet ovat voi myös kuuluttaa tai jakaa jokaiselle sisääntulon yhteydessä ja varmistaa näkyvin opastein. Toimitilarakennuksen ulkopuolella tapautuvassa toiminnassa kerrotaan vaarat ja turvallisuusohjeet osallistujille etukäteen.

Viestintä on osa kokonaisvaltaisempaa turvallisuuskoulutusta ja osaamisen kehittämistä. Tätä käsitellään tarkemmin luvussa 3.3.

Kuva 19. Standardin SFS-EN-ISO 7010 mukainen ”tupakointi kielletty”-merkki.

3. Pelastussuunnitelman ja käytännön turvallisuuden kokonaisvaltainen ylläpito

Pelastussuunnitelman ensimmäisen version valmistuminen ei vielä takaa sitä, että yrityksen turvallisuusasiat olisivat kunnossa ja turvallisuuskulttuuri hyvällä tasolla. Pelastussuunnitelman vieminen käytäntöön vaatii myös toimia, kuten esimerkiksi perehdytyksien järjestämistä, toimintaohjeiden sijoittamista työpisteille sekä kannustamista raportoimaan havaituista turvallisuuspuutteista.

On myös tärkeää, että pelastussuunnitelmalle oleellisten laitteiden ja varusteiden ylläpito hoidetaan hallitusti ja ajallaan.

3.1 Pelastussuunnitelman ajantasaisuus

Hyvän turvallisuustason säilyminen edellyttää omien menettelytapojen jatkuvaa arviointia ja kehittämistä. Pelastussuunnitelmassa on mainittava, kuinka usein se tarkistetaan ja kenen vastuulla tarkistaminen on. Tarkistaminen kannattaa liittää osaksi muuta säännöllisesti toistuvaa tehtävää, kuten toiminnan ja talouden suunnittelua.

Suunnitelmaan tehdyt muutokset on hyvä merkitä erottuvalla värillä ja erilaisella fontilla, kuten ”punaisella kursivilla tekstillä”. Näin muutokset havaitaan nopeasti. Lisäksi kannattaa ylläpitää pelastussuunnitelman päivityshistoriaa esimerkiksi tallentamalla kaikki versiot yhteen paikkaan. Lisäksi voidaan pitää kirjaa tehdyistä muutoksista kootusti, jolloin on jälkikäteen helppo selvittää, milloin ja mitä muutoksia on tehty. Tällöin on hyvä kirjata, milloin muutokset on tehty, kuka teki ja mitä sisältöä muutettiin, esimerkiksi luku tai sisältö.

Ajantasaisuus suositellaan tarkistamaan vähintään kerran vuodessa. On kuitenkin otettava huomioon turvallisuuteen vaikuttavien muutosten vaikutus pelastussuunnitelman ajantasaisuuteen muulloinkin.

Muutoksia, jotka käynnistävät pelastussuunnitelman tarkistus- ja päivitystarpeen ovat esimerkiksi:

- kun säännöllisen riskienarvioinnin yhteydessä tai onnettomuus- ja läheltä piti -tilanteita tutkimalla paljastuu selviä puutteita tai uusia riskejä
- kun turvallisuustiimi tai henkilökunta havaitsee puutteen tai aiemmin tunnistamattoman vaaran normaalin työn yhteydessä
- kun työyhteisön toimintaa muutetaan siten, että sillä on oleellista vaikutusta turvallisuuteen ja erityisesti, jos henkilövahinkojen riski lisääntyy - esimerkiksi kun otetaan käyttöön uusia toimintatapoja, laitteita, koneita tai rakenteellisia ratkaisuja tai tehdään niihin olennaisia muutoksia
- jos voimassa on vielä vanha pelastus- tai turvallisuussuunnitelma.

Pelastussuunnitelman ajantasaisuutta tarkistettaessa kannattaa kiinnittää erityistä huomiota myös siihen, vastaavatko pelastussuunnitelmaan kirjatut tiedot ja toimenpiteet todellisuutta. Jos pelastussuunnitelmassa lukee esimerkiksi, että uloskäytävät pidetään siistinä eikä niitä tukita tavaroilla, täytyy rakennuksen käyttäjien myös sitoutua toimimaan näin.

3.2 Koulutus ja osaaminen

Turvallisuuden perusta luodaan rakenteellisin ja teknisin järjestelyin jo rakennuksen suunnitteluvaiheessa, mutta tärkein osa jokapäiväisestä turvallisuudesta muodostuu henkilöstön osaamisesta ja oikeasta toiminnasta. Hyväkään suunnitelma ei auta, jos sen mukaisesti ei toimita. Rakennuksen käyttäjien tulee olla päivittäisissä toimissaan tietoisia turvallisuusratkaisuista, joita ovat esimerkiksi palo-osastoinnit ja niiden tarkoitus sekä uloskäytävät. Näihin liittyy olennaisesti palo-ovien sulkeminen, läpivientiaukkojen tiivistäminen sekä olemassa olevan tekniikan asianmukainen käyttö.

Pelastussuunnitelman laatijoiden ja organisaation johdon tulee huolehtia siitä, että työyhteisön henkilökunta koulutetaan ja perehdytetään suunnitelmaan ja sen toteuttamiseen käytännössä. Henkilökunnan tulee toteuttaa suunnitelmassa annetut velvoitteet ja noudattaa siinä annettuja ohjeita⁵.

Kuva 20. Työyhteisön henkilökunta tulee kouluttaa ja perehdyttää suunnitelmaan ja sen toteuttamiseen käytännössä.

Pelastussuunnitelmassa tulee mainita, kuinka henkilökuntaa koulutetaan ja perehdytetään sekä mihin tiedot koulutuksista on kirjattu. Usein työpaikoilla on käytössä koulutusrekisteri, johon voidaan merkitä myös turvallisuuskoulutukset ja -harjoitukset. Koulutusrekisteriin kirjataan: milloin, mistä aiheesta ja kenelle koulutus toteutetaan.

Koko henkilökunnalle on hyvä järjestää säännöllisesti koulutuksia työpaikan erityisistä vaaroista, kuinka erilaisissa vaaratilanteissa toimitaan ja kuinka vaaratilanteita voisi ennaltaehkäistä. Turvallisuustiimille on hyvä järjestää omia koulutuksia, jotta he oppivat tunnistamaan potentiaalisia vaaratilanteita, ennaltaehkäisemään niitä sekä osaavat toimia roolinsa mukaisesti onnettomuustilanteissa.

Jokaisen työntekijän on tiedettävä työhön liittyvät vaarat sekä miten omassa työssä voidaan ehkäistä onnettomuuksia. Jokaisen on tärkeää tietää ja

⁵ Jokaisen on oltava huolellinen tulipalon tai muun onnettomuuden vaaran ja vahingon välttämiseksi. Jokaisen on mahdollisuuksiensa mukaan valvottava, että hänen määräysvaltansa piirissä noudatetaan tulipalon ja muun onnettomuuden ehkäisemiseksi ja henkilöturvallisuuden varmistamiseksi annettuja säännöksiä ja määräyksiä. (Pelastuslaki 379/2011, 4 §)

ymmärtää myös tekniset ja rakenteelliset turvallisuusjärjestelyt, ettei kukaan tietämättömyyttään aiheuta vaaratilanteita, esimerkiksi kiilaamalla auki palo-ovia tai tukkimalla poistumisteitä. Uusille ja väliaikaisille työntekijöille annetaan turvallisuusopetusta perehdyttämisen ja työnopastuksen yhteydessä.

Työntekijät on lisäksi perehdytettävä vaaratilanteiden varalta laadittuihin toimintaohjeisiin. Jokaisen on tiedettävä, kuinka hätätilanteissa toimitaan turvallisesti ja vahinkoja rajoittaen. Koulutukset ja harjoitukset ovat helpoin tapa hoitaa asia kuntoon. Koulutuksia olisi hyvä järjestää ainakin seuraavista aiheista:

- toiminta erilaisissa vaaratilanteissa, myös turvallinen poistuminen ja poistumisharjoittelut, tulipalot, sisälle suojautuminen
- alkusammutusvälineiden käyttö
- hätäensiapu.

Alkusammutus- ja hätäensiaputaitoisia henkilöitä olisi hyvä olla aina paikalla, jokaisessa työvuorossa ja kaikilla osastoilla. Alkusammutus- ja hätäensiaputaitoja tarvitaan pääsääntöisesti hyvin yllättäen, jolloin olisi hyvä, että jokaiselta löytyisi tämä perusosaaminen. Organisaatio voi tarjota näitä koulutuksia koko henkilökunnalle.

Turvallinen poistuminen tulee olla suunniteltu siten, että työpaikalla on aina henkilökuntaa, joka tietää, kuinka kiinteistöstä poistutaan turvallisesti ja osaa tarvittaessa myös opastaa muita. Joskus se voi tarkoittaa, että jokaisen työntekijän tulee osata varmistaa tilojen tyhjentyminen, opastaa muita ja hälyttää apua.

Kuva 21. Poistumistie -opaste.

Työyhteisö voi itse kouluttaa henkilökunnan ja turvallisuustiimin tai koulutuksia voi pyytää ulkopuolisilta toiminnanharjoittajilta. Voit kysyä myös SPEKistä työpaikkakohtaista koulutusta. Koulutuksen kesto ja sisältö tulee sovittaa toiminnan riskien ja tarpeiden mukaan.

Työpaikalla tulee olla olosuhteisiin ja toimintaan nähden riittävä ensiapuvalmius. Työterveyshuolto arvioi tarpeen työpaikkaselvityksessä. Taitoja tulee ylläpitää osallistumalla koulutuksiin kolmen vuoden välein. Kela korvaa työntekijöille järjestettyjen ensiapukoulutusten ja tiettyjen ensiapuvälineiden kustannuksia.

Monien työpaikkojen toiminta ulottuu myös toimitilarakennuksen ulkopuolelle. Omatoimisen varautumisen ja suunnittelun veloitteet koskevat myös muualla kuin varsinaisissa toimitiloissa tapahtuvaa toimintaa, esimerkiksi toimitilojen ulkopuolista kuljetusta tai työtehtäviä. Tällaista työtä tekeville on koottavat tietoa mahdollisista vaaroista ja kuinka niiltä voidaan välttyä, varattava riittävät välineet pelastamiseen ja ensipuun sekä varmistettava, että apua saadaan tarvittaessa paikalle.

Lähteitä ja lisätietoa pelastussuunnittelun tueksi

Pelastusviranomaisella on velvollisuus antaa tietoa, neuvoa ja ohjata oma-toimisen varautumisen järjestelyissä ja pelastussuunnitelman laadinnassa. Tätä kokemusta ja tietoa kannattaa hyödyntää erityisesti paikallisten vaarojen selvittämisessä, turvallisuustason määrittelyssä sekä turvallisuuskoulutuksen ja -harjoitusten järjestämisessä.

Avunsaantiaikaa voidaan arvioida lähimmän pelastuslaitoksen sijainnin perusteella. Pelastuslaitokselta voidaan myös kysyä arviota siitä, minkälaisista apua, kuten henkilöstöä ja kalustoa, sieltä saa ja kuinka nopeasti apu on saatavissa.

Liite 1. Lista pelastussuunnitelmavelvollisista kohteista

- 1) Asuinrakennukset, joissa on vähintään kolme asuinhuoneistoa
- 2) Pelastuslain 18 §:ssä tarkoitetut kohteet , joita ovat:
 - sairaalat
 - vanhainkodit ja muu laitoshuolto
 - suljetut rangaistuslaitokset ja muut näihin verrattavat hoitolaitokset (dementiapotilaat)
 - palvelu- ja tukiasunnot ja näihin verrattavat asuinrakennukset ja tilat, joissa asuvien toimintakyky on tavanomaista huonompi ja joita ylläpitää toiminnan harjoittaja
- 3) Koulut, oppilaitokset ja muut vastaavat opetuksessa käytettävät tilat
- 4) Lastensuojelulaitokset ja koulukodit sekä päiväkodit, perhepäiväkodit ja muut lasten ryhmämuotoisen hoidon järjestämisessä käytettävät tilat, lukuunottamatta yksityisiä asuntoja
- 5) Majoitus- ja ravitsemistoinnasta annetussa laissa (308/2006) tarkoitetut majoitusliikkeet sekä ulkoilulaissa (606/1973) tarkoitetut leirintäalueet ja tilapäiset leirintäalueet
- 6) Tilat, joita käytetään vähintään 20 henkilön tilapäiseen joukkomajoitukseen
- 7) Kirkot, kirjastot, urheilu- ja näyttelyhallit, teatterit, liikenneasemat, messualueet, moottoriradat, huvipuistot sekä edellä mainittuja vastaavat kokoon-tumispaikat
- 8) Kauppakeskukset ja vastaavat tilat sekä yli 400 neliömetrin myymälät
- 9) Yli 50 asiakaspaikan ravintolat ja vastaavat tilat
- 10) Yli 1500 neliömetrin teollisuus-, tuotanto- ja varistorakennukset
- 11) Ympäristönsuojeluasetuksen 169/2000 , 1 §:n mukaiset ympäristölupaa edellyttävät eläinsuojat
- 12) Kohteet, joissa vaarallisen kemikaalin vähäistä teollista käsittelyä ja varastointia saa harjoittaa vain tekemällä siitä lain 390/2005 mukaisen ilmoituksen
- 13) Kulttuuriomaisuuden suojelua koskevissa Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa kulttuuriomaisuudeksi määritellyt ja sitä sisältävät rakennukset ja kohteet sekä muut lakien ja asetusten nojalla kulttuuriomaisuutena suojel-lut rakennukset ja kohteet
- 14) Työpaikkatilat, joissa työntekijöiden ja samanaikaisesti paikalla olevien muiden ihmisten määrä on yleensä vähintään 50
- 15) Yli 100 metriä pitkät yleisessä käytössä olevat tunnelit
- 16) Turvetuotantoalueet

Liite 2. Tapahtumien ja yleisötilaisuuksien pelastussuunnitelma

Yleisötilaisuuksiin ja tapahtumiin vaaditaan myös tiettyjen kriteerien täyttyessä pelastussuunnitelma. Yleisötilaisuuden pelastussuunnitelmassa on selvitettävä ja arvioitava tilaisuuden vaarat ja riskit. Niiden perusteella määritellään turvallisuusjärjestelyt sekä vastuuhenkilöille ja yleisölle annettavat ohjeet onnettomuuksien ehkäisemiseksi ja onnettomuus- ja vaaratilanteessa toimimiseksi.

Valtioneuvoston asetuksessa pelastustoimesta (407/2011, 3 §) on yleisötilaisuuden pelastussuunnitelmassa säädetty seuraavasti:

Pelastuslain 16 §:ssä tarkoitettu yleisötilaisuuden pelastussuunnitelma on laadittava yleisötilaisuuteen tai tapahtumaan, jossa:

- 1) arvioidaan olevan läsnä samanaikaisesti vähintään 200 henkilöä;
- 2) käytetään avotulta, iletulitteita tai muita pyroteknisiä tuotteita taikka erikoistehosteina palo- ja räjähdysvaarallisia kemikaaleja;
- 3) tapahtumapaikan poistumisjärjestelyt poikkeavat tavanomaisesta; tai
- 4) tapahtuman luonne aiheuttaa erityistä vaaraa ihmisille.

Yleisötilaisuuden pelastussuunnitelmaa ei tarvitse laatia, jos samaa tilaisuutta tai tapahtumaa varten tulee jonkun muun lain kuin pelastuslain taikka toimivaltaisen viranomaisen antaman määräyksen nojalla laatia turvallisuus-, valmius- tai muu vastaava suunnitelma. Pelastussuunnitelmaan kuuluvat asiat voidaan tällöin koota mainittuun muuhun suunnitelmaan. Tästä pitää suunnitelmassa mainita.

Pelastuslaitoksen tulee antaa neuvontaa yleisötilaisuuden pelastussuunnitelman laadinnasta.

Pelastussuunnitelma laaditaan erilaisiin tapahtumiin kuten konsertteihin, joissa on paljon yleisöä. Väkimäärältään pienempäänkin tapahtumaan on laadittava pelastussuunnitelma, jos yleisö on tapahtuman aikana jollakin tavalla vaarassa, esimerkiksi jos esityksessä käytetään tehosteina räjähte-

tä, pyrotekniikkaa tai muita vaarallisia aineita. Vaara on tavallista suurempi myös silloin, jos toimitaan olosuhteissa, joista osanottajilla ei ole kokemuksia. Näin on esimerkiksi seikkailumatkoilla vaativissa luonnonoloissa tai jos käytetään laitteita, joihin liittyy tavanomaisesta poikkeavia vaaroja, kuten sukelluslaitteita tai moottorikelkkoja.

Tukes on julkaissut ohjeet ohjelmapalvelujen turvallisuuden edistämiseksi. Niiden mukaan toiminnanharjoittajan tulee laatia kirjallinen turvallisuusasiakirja, joka sisältää vähimmäistiedot ohjelmapalvelun turvallisuuden varmistamisesta. Tällainen asiakirja voidaan yhdistää pelastussuunnitelmaan. Kyseiset Tukesin ohjeet perustuvat vanhaan lainsäädäntöön, mutta niiden asiasisältö on yhteensopiva nykyisen Kuluttajaturvallisuuslain (920/2011) kanssa. Tukesin ohjeita saa osoitteesta www.tukes.fi.

Suunnitelma on toimitettava viimeistään 14 vuorokautta ennen tilaisuuden alkamista tiedoksi alueen pelastusviranomaiselle. Alueen pelastusviranomaisen voi kuitenkin palauttaa suunnitelman täydennettäväksi, jos selvitys ja arvio tilaisuuden vaaroista ja riskeistä tai niiden perusteella määritellyt turvallisuusjärjestelyt ja ohjeet ovat puutteelliset.

Räjähteiden tai palo- ja räjähdysvaarallisten kemikaalien käytöstä erikoistehosteena tulee ilmoittaa etukäteen alueen pelastusviranomaiselle.

Liite 3. Kemikaalikohteiden erityispiirteet

Monilla työpaikoilla käsitellään tai varastoidaan aineita, joista on vaaraa terveydelle tai ympäristölle tai jotka ovat palovaarallisia tai räjähtäviä. Tällaisia ovat esimerkiksi polttoaineet, happi, ammoniakki, nestekaasu, maakaasu, asetyleeni, kloori ja hapot. Tällöin on oltava selvillä kemikaaleihin liittyvistä riskeistä ja velvoitteista.

Velvoitteet on annettu kemikaaliturvallisuusasetuksessa . Velvoitteet määräytyvät sen mukaan, onko toiminta laajamittaista vai vähäistä. Tämä määritellään kemikaalien määrän ja vaarallisuuden perusteella. Kemikaalien varastointiin ja käyttöön liittyvää valvontaa suorittaa Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes). Aiheeseen liittyvää ohjeistusta saa osoitteesta www.tukes.fi.

Vähäinen teollinen käsittely ja varastointi

Vähäistä toimintaa, kuten huoltoasematoimintaa, valvoo alueen pelastusviranomaisen. Vähäisen toiminnan harjoittajan on tehtävä ilmoitus pelastusviranomaiselle jo ennen toiminnan aloittamista, jos ilmoitusraja kemikaalimäärien perusteella ylittyy. Tukes ylläpitää rekisteriä kemikaalien teollisen käsittelyn ja varastoinnin luvista, ilmoituksista ja tehdyistä tarkastuksista. Lisätietoja saa paikalliselta pelastusviranomaiselta. Ilmoitusmenettelystä on saatavilla valmiita lomakkeita Pelastuslaitosten kumppanuusverkoston sivuilta www.pelastuslaitokset.fi.

Jos vähäistä toimintaa harjoittavassa yrityksessä tai laitoksessa sattuu onnettomuus, on siitä loppuselvityksen yhteydessä ilmoitettava pelastusviranomaiselle. Tämä ilmoittaa siitä edelleen Tukeisiin. Ilmoitusten tarkoituksena on selvittää onnettomuuden syyt ja keinot vastaavien tapahtumien estämiseksi.

Laajamittainen teollinen käsittely ja varastointi

Laajamittaista toimintaa harjoittavan laitoksen on tehtävä kemikaaliturvallisuuslain (390/2005) ja kemikaaliturvallisuusasetuksen (685/2015) määrää-

mät tarpeelliset selvitykset Tukesille. Näitä selvityksiä ovat sisäinen pelastussuunnitelma, toimintaperiaateasiakirja ja turvallisuusselvitys.

Jos on olemassa suuronnettomuuden vaara, on tehtävä lisäksi myös ulkoinen pelastussuunnitelma. Sen laatii pelastusviranomaisen laitoksen antamien tietojen perusteella. Ulkoinen pelastussuunnitelma sisältää suunnitelmia ja ohjeita sellaisia tilanteita varten, joissa onnettomuus voi aiheuttaa vaaraa tuotantolaitoksen ulkopuolelle. Ulkoisen pelastussuunnitelman sisällöstä määrätään sisäministeriön asetuksessa ulkoisista pelastussuunnitelmista 1286/2019.

Liite 4. Palveluiden turvallisuusasiakirja

Kuluttajapalvelun tarjoajan huolellisuusvelvollisuudesta ja turvallisuusasiakirjan laatimisesta on säädetty Kuluttajaturvallisuuslain 920/2011, 6–7 §:ssä. Ilmoitusvelvollisuus kuluttajapalveluista poistui vuonna 2016 ja nykyisin valvonnasta vastaa Tukes.

Kuluttajapalvelun tarjoajaksi katsotaan sellainen toimija, joka suorittaa, pitää kaupan, tarjoaa, myy tai muutoin luovuttaa tai välittää kuluttajien käyttöön tarkoitettuja palveluita. Kuluttajapalvelun tuottajaksi ei kuitenkaan katsota, mikäli palvelu tai tavara ei ole elinkeinotoimintaa, esimerkiksi yhdistysten tai muiden yhteisöjen palvelut omille jäsenilleen.

Kaikkia palveluntarjoajia koskee yleinen huolellisuusvelvollisuus, johon kuuluu muun muassa se, että palveluntarjoajan on tunnettava palvelunsa ja siitä aiheutuvat vaarat, varmistettava käytettävien välineiden ja laitteiden turvallisuus sekä pyrittävä estämään vaaratilanteiden synty. Lisäksi on varmistettava, että asiakas saa kaikki turvallisuuden kannalta tarpeelliset tiedot jo ennen palvelun alkua ja myös palvelun aikana.

Kuluttajapalveluista, joista voi aiheutua vähäistä merkittävämpää vaaraa osallistujien tai muiden henkilöiden turvallisuudelle, on laadittava turvallisuusasiakirja. Kuluttajaturvallisuuslaissa on lueteltu eräitä palveluita, joita turvallisuusasiakirjavaatimus koskee. Turvallisuusasiakirja on ensisijaisesti palveluntarjoajan oma työkalu – ei viranomaisia varten tehty dokumentti. Turvallisuusasiakirja pitää toimittaa Tukeisiin vain pyynnöstä.

Turvallisuusasiakirja ja pelastussuunnitelma sisältää hyvin paljon samoja asioita, joten dokumenttien yhdistäminen on järkevää. Suunnitelman alussa on hyvä mainita, mitä dokumentteja asiakirja sisältää.

Toisaalta palvelun tarjoaja, joka tarjoaa monenlaisia palveluja taikka samaa palvelua useassa paikassa, voi laatia palveluille yhteisen turvallisuusasiakirjan, jossa tarpeen mukaan esitetään palvelun turvallisuusasioihin liittyvät erityispiirteet.

Pelastussuunnitelmaopas työpaikoille

Turvallisuudesta huolehtiminen kuuluu jokaisen työyhteisön päivittäisiin rutiineihin. Olennaisinta siinä on suunnittelu ja toimenpiteet ennen kuin onnettomuudet niihin opettavat.

Työpaikalla turvallisuustyö aloitetaan kartoittamalla toimintaan ja kiinteistöön liittyviä vaaroja ja riskejä. Vain vaarat tunnistamalla voidaan pyrkiä ehkäisemään niiden toteutuminen. Myös toiminta vaaratilanteissa tulee olla suunniteltu etukäteen ja jokaisen tulee osata toimia.

Onnettomuudet ja vahingot johtuvat usein ihmisen omasta toiminnasta, tekemisestä tai tekemättä jättämisestä. Vaaratilanteita voidaan vähentää ja rajoittaa parhaiten vaikuttamalla asenteisiin ja toimintatapoihin. Pienikin korjaus tai asennemuutos voi estää ison vahingon.

Tässä oppaassa annetaan ohjeita työpaikoille pelastussuunnitelman laadintaan ja ennaltaehkäisevän turvallisuustyön edistämiseen. Ohjeet perustuvat pelastuslainsäädäntöön, ja niitä voidaan ja kannattaa soveltaa yrityksen, laitoksen tai muun työyhteisön koon, toiminnan laadun ja erilaisten turvallisuustarpeiden mukaan.

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK

Ratamestarinkatu 11, 00520 Helsinki

p. 09 476 112 spekinfo@spek.fi

www.spek.fi